

Regeringens proposition

1984/85: 179

med förslag till lag om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål;

beslutad den 21 mars 1985.

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll denna dag.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

BENGT GÖRANSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny lag om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Lagen föreslås ersätta en kungörelse från 1927.

Enligt 1927 års kungörelse krävs tillstånd för utförsel av olika slag av träföremål som är tillverkade före år 1860. I den nya lagen utvidgas skyldigheten att ansöka om tillstånd att också gälla ett flertal andra föremålsgrupper. Bland dessa kan nämnas folkdräkter, bonadsmåleri, musikinstrument, vapen, målningar, teckningar, skulpturer, samiska föremål, brev, dagböcker och manuskript.

För flertalet av föremålen föreslås en åldersgräns om 100 år. I några fall skall andra åldersgränser gälla, t. ex. för samiska föremål 50 år.

Vissa av föremålen föreslås bli skyddade oavsett deras ekonomiska värde medan andra skall ha ett visst värde för att omfattas av lagstiftningen. Exempelvis kommer målningar, teckningar och skulpturer samt utländska föremål att vara underkastade utförselrestriktioner endast om deras värde överstiger 50 000 kr.

Ansökningar om tillstånd att föra ut kulturföremål skall prövas av kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet, statens konstmuseer eller Stiftelsen Nordiska museet. Tillstånd till utförsel skall i princip inte medges om föremålet är av stor betydelse för det nationella kulturarvet. Tillståndsprövningen föreslås bli avgiftsfri.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer får i uppgift att svara för information om den nya lagstiftningen och vikten att vårda och bevara kulturarvet.

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1986.

Förslag till

Lag om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens ändamål m. m.

1 § I denna lag finns föreskrifter om utförelse av vissa äldre svenska och utländska kulturföremål.

Lagen har till ändamål att förhindra att äldre kulturföremål, som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, förs ut ur landet.

2 § Med svenskt kulturföremål avses föremål, som är eller kan antas vara framställt i Sverige eller i ett annat land av en svensk.

Med utländskt kulturföremål avses föremål som är framställt i ett annat land av annan än en svensk.

De gränser som Sverige har vid denna lags ikraftträdande är avgörande vid bestämmandet enligt lagen av vad som skall anses som Sverige och vem som skall anses som svensk.

Tillstånd till utförelse

3 § Den som vill föra ut ett kulturföremål ur landet skall ha tillstånd till utförelsen, om föremålet är av det slag som anges i 4-6 §§.

4 § Svenska kulturföremål:

1. Föremål, som har framställts före år 1600, oavsett värde:

- a) tryckta skrifter, kartor och bilder samt
- b) handskrifter på pergament eller papper.

2. Mer än 100 år gamla föremål oavsett värde:

- a) dryckeskärl, seldon och textilredskap, om de är av trä och har målade eller skuren dekor,
- b) folkdräkter och broderad eller mönstervävd folklig textil,
- c) bonadsmåleri,
- d) möbler, speglar och skrin,
- e) golvur, väggur och bordsur,
- f) signerade fajanser,
- g) musikinstrument samt
- h) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen.

3. Mer än 100 år gamla föremål med ett värde över 50 000 kronor, i den mån föremålet inte kan hänföras under punkt 2:

- a) målningar, teckningar och skulpturer,
- b) föremål av keramik, glas, guld, silver, brons och porfyr samt
- c) ljuskronor och vävda tapeter.

4. Mer än 50 år gamla föremål med ett värde över 2 000 kronor, i den mån föremålet inte kan hänföras under punkt 1 eller 2:

- a) samiska föremål,
- b) icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper,
- c) handritade kartor och ritningar samt
- d) tekniska modeller och prototyper samt vetenskapliga instrument.

5 § *Utländska kulturföremål, som kan antas ha kommit till Sverige före år 1840, och som har ett värde över 50 000 kronor:*

- a) möbler, speglar och skrin,
- b) golvvur, väggur och bordsur,
- c) musikinstrument,
- d) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen,
- e) målningar, teckningar och skulpturer,
- f) föremål av keramik, glas, guld, silver, brons och elffenben samt
- g) ljuskronor och vävda tapeter.

6 § Tillstånd krävs även för utförelse av en del av ett föremål som anges i 4 eller 5 §.

7 § Ett kulturföremål får föras ut ur landet utan tillstånd, om

1. föremålets ägare flyttar från Sverige för att bosätta sig i ett annat land,
2. föremålet genom arv, testamente eller bodelning har förvärvats av en enskild person som är bosatt i annat land,
3. föremålet förs ut av en offentlig institution här i landet eller en institution som får bidrag av stat, kommun eller landstingskommun och det skall föras tillbaka till Sverige,
4. föremålet förs ut av en enskild person för att användas i samband med offentlig kulturverksamhet och det skall föras tillbaka till Sverige eller
5. föremålet är tillfälligt inlånat från utlandet.

Prövningen av ansökningar om tillstånd till utförelse

8 § Tillstånd till utförelse av kulturföremål skall ges, om föremålet inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

Även om föremålet har stor betydelse för det nationella kulturarvet får tillstånd ges till utförelse, om föremålet förvärfvas av en institution i utlandet.

9 § Frågor om tillstånd till utförelse skall prövas av kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet, statens konstmuseer eller Stiftelsen Nordiska museet (tillståndsmyndigheter).

För varje slag av föremål som anges i 4 och 5 §§ föreskriver regeringen vilken tillståndsmyndighet som skall pröva ansökan om tillstånd.

Handläggningen av tillståndsärenden m. m.

10 § Ansökan om tillstånd skall ges in till riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Om ansökningen enligt föreskrift meddelad med stöd av 9 § skall prövas av annan tillståndsmyndighet, skall ansökningen överlämnas till denna.

11 § Rör en ansökan mer än en av tillståndsmyndigheterna beslutar riksantikvarieämbetet och statens historiska museer vilken tillståndsmyndighet som skall handlägga ansökningen. Den tillståndsmyndigheten får fatta beslut i ärendet först efter samråd med den eller de övriga tillståndsmyndigheter som är berörda. I sådana ärenden skall ansökan avslås, om någon av de berörda tillståndsmyndigheterna anser att tillstånd inte skall beviljas.

12 § Den som ansöker om tillstånd att föra ut ett föremål skall till ansökningsen föga två svartvita fotografier av föremålet. Fotografier behövs dock inte, om ansökningsen avser föremål som avses i 4 § 1 a) och 4 b). Fotografier behövs inte heller, om tillståndsmyndigheten medger undantag från detta krav.

Sökanden skall på begäran av tillståndsmyndigheten ställa föremålet till dess förfogande för granskning.

13 § Förvaltningslagen (1971:290) skall tillämpas även i fråga om tillståndsärenden som handläggs av Stiftelsen Nordiska museet. Beslut i sådant ärende fattas av stiftelsens styresman eller annan tjänsteman som styresmannen utser.

Överklagande

14 § Har en tillståndsmyndighet avslagit en ansökan om tillstånd till utförsel, får beslutet överklagas hos kammarrätten genom besvär.

Andra beslut, som en tillståndsmyndighet har meddelat enligt denna lag, får inte överklagas.

Medgivande av regeringen

15 § Även om ett kulturföremål är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, får regeringen om synnerliga skäl föreligger medge att föremålet förs ut ur landet.

Ansvar

16 § Om ansvar för olovlig utförsel av kulturföremål och för försök därtill finns bestämmelser i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1986. Genom lagen upphävs kungörelsen (1927:129) angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål.

2. Har ansökan om utförsel getts in före utgången av år 1985 och gäller den föremål som omfattas av 1927 års kungörelse, skall äldre bestämmelser tillämpas vid prövningen av ansökningsen.

3. Tillstånd som har beviljats med stöd av 1927 års kungörelse gäller fortfarande.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1985-02-28

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Peterson, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Göransson

Lagrådsremiss om skydd mot utförel av vissa äldre kulturföremål

1 Inledning

Utförel av kulturföremål är i viss begränsad utsträckning reglerad. Nuvarande regler avser enligt en kungörelse från år 1927 (1927:129) i huvudsak träföremål tillverkade före år 1860.

Genom beslut den 30 oktober 1974 uppdrog Kungl. Maj:t åt kulturrådet, riksantikvarieämbetet och Nordiska museet att i samråd göra en värdering av erfarenheterna av gällande ordning i fråga om utförel av kulturföremål. Rådet fick i uppdrag att avge de förslag som rådet kunde finna påkallade med anledning av värderingen. Rådet redovisade resultatet av arbetet i rapporten Skydd mot utförel av kulturföremål (Rapport från kulturrådet 1979:5). Rapporten har remissbehandlats.

I proposition 1981/82:82 föreslog regeringen en ny lag om utförel av vissa äldre kulturföremål. Lagförslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. Till propositionen fogades en sammanfattning av kulturrådets rapport och de i rapporten framlagda författningsförslagen samt en sammanställning av remissyttranden. Beträffande rådets närmare överväganden, författningsförslag samt remissyttranden hänvisas till propositionen.

Enligt propositionen skulle tillstånd till utförel i princip inte medges om föremålet var av stor betydelse för det nationella kulturarvet. Vissa undantag från kravet på tillstånd föreslogs dock gälla. Bl. a. skulle tillstånd inte krävas om föremålet var framställt utomlands eller om dess värde inte översteg 1 000 kr. När det gällde de utländska föremålen framhöll föredraganden i propositionen att förslaget innebar att vissa föremål som var mycket väsentliga för det svenska kulturarvet lämnades utanför lagregle-

ringen men att det saknades underlag för ställningstagande om vilka utländska föremål som borde omfattas av lagstiftningen. Föredraganden anmälde att han hade för avsikt att senare föreslå regeringen att uppdra åt riksantikvarieämbetet och statens historiska museer att utreda behovet av utförselskydd för utländska föremål. Utredningsuppdraget borde även omfatta frågan om skydd för fornyfynd.

Kulturutskottet framhöll i sitt betänkande (KrU 1981/82: 20) med anledning av propositionen att det fäste särskilt vikt vid den från flera håll framförda åsikten att en blivande lag borde omfatta även i utlandet framställda föremål som var av stor betydelse för vårt nationella kulturarv. Enligt utskottets uppfattning borde därför den utredning härvidlag som regeringen avsåg att låta genomföra föreligga innan riksdagen tog ställning till en lag om utförsel förbud. Utskottet ansåg också att det behövdes ytterligare överväganden av frågan om på vilken nivå en värdegräns borde ligga. I samband därmed borde också enligt utskottets mening övervägas möjligheten och lämpligheten av att införa någon form av statlig förköpsrätt. Riksdagen biföll av utskottet gjord hemställan i ämnet (rskr 1981/82: 213).

Regeringen uppdrog den 6 maj 1982 åt riksantikvarieämbetet och statens historiska museer att i samråd med statens konstmuseer och Stiftelsen Nordiska museet överväga och lägga fram förslag om sådana ändringar av och tillägg till det av regeringen framlagda förslaget till lag om utförsel av äldre kulturföremål m. m. som kunde anses erforderliga med hänsyn till vad riksdagen hade anfört.

Regeringen uppdrog vidare åt ämbetet att utreda behovet av särskild reglering av utförselskydd för fornyfynd. Ämbetet skulle även samråda med riksarkivet och kungl. biblioteket.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer överlämnade i november 1982 en promemoria med vissa förslag om lagstiftning avsedd att förhindra utförsel ur landet av kulturföremål. Förslagen har remissbehandlats. En sammanfattning av förslagen och framlagt författningsförslag samt en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilagorna 2-4*.

2 Bakgrund

2.1 Nuvarande skydd mot utförsel av kulturföremål

Frågan om bestämmelser rörande utförsel av äldre kulturföremål har under lång tid varit föremål för diskussion. De första begränsningarna om utförsel av kulturföremål kom för närmare 60 år sedan. På 1920-talet förekom en omfattande export av gamla allmogemöbler till Amerika. Det var främst för att skydda dessa föremål som utförselbestämmelser infördes. Kungörelsen från år 1927 (1927: 129) som i huvudsak avser träföremål

tillverkade före år 1860 gäller med vissa ändringar fortfarande. Tillstånd till utförelse skall inhämtas hos riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Föremål som ingår i personligt bohag får emellertid utan tillstånd föras ut ur landet när ägaren flyttar utrikes.

Det finns bestämmelser som inte i första hand reglerar utförelsen av äldre kulturföremål men som indirekt innebär visst exportskydd för dessa. Jag tänker främst på lagen (1942: 350) om fornminnen. Föremål, som påträffas i fast fornlämning och har samband med denna, skall tillfalla staten (10 §). Även bärgade skeppsvrak tillfaller staten om minst 100 år kan antas ha förflutit sedan skeppet blev vrak och ingen ägare finns. Motsvarande gäller föremål som påträffas i närheten av sådant vrak och har samband med detta (9 a §). Andra föremål än de nu nämnda föremålen och skeppsvraken som kan antas vara minst 100 år gamla tillfaller upphittaren om ägare inte finns. Upphittaren har dock skyldighet att mot lösen hembjuda föremål som helt eller delvis är av guld, silver eller koppar till staten. Hembudsskyldigheten gäller också andra föremål om de påträffas tillsammans med föremål i nyssnämnda material (11 §).

Jag syftar även på förordningen (1942: 929) om vården av vissa kyrkliga inventarier. I den stadgas att i kyrka m. m. befintliga inventarier, som tjänar att bevara minnet av äldre tiders bruk och konstfärdighet och inte tillhör enskild person eller släkt, inte får överlåtas till annan utan regeringens tillstånd. Också lagen (1960: 690) om byggnadsminnen, som anger när en byggnad får förklaras som byggnadsminne innebär indirekt visst utförelseskydd.

Ytterligare skydd mot utförelse av kulturföremål utgör det särskilda statsbudgetanslag som sedan budgetåret 1965/66 finns för inköp av vissa kulturföremål av sådant konstnärligt, historiskt eller vetenskapligt värde att det kan anses vara av synnerlig vikt att de behålls i Sverige. Anslaget disponeras enligt beslut av regeringen efter förslag av vederbörande myndigheter. Anslaget är f. n. uppfört med ett belopp av 100 000 kr. Beloppet kan överskridas under förutsättning att regeringen i efterhand anmäler medelsförbrukningen för riksdagen.

2.2 Tidigare utredningar och initiativ i fråga om utförelse av kulturföremål

I samband med att riksdagen yttrade sig över regeringens förslag till 1927 års kungörelse anförde riksdagen att det enligt dess mening ur vissa aspekter kunde vara önskvärt att skyddet utsträcktes till att omfatta även åtskilliga andra kulturföremål.

År 1930 lade en offentlig utredning, kulturskyddssakkunniga, fram betänkandet (SOU 1930: 3) Skydd för äldre kulturföremål och år 1964 lade en särskilt tillsatt utredningsman fram betänkandet (SOU 1964: 22) Förbud mot utförelse av kulturföremål. Ingetdera av utredningsförslagen medförde dock någon förändring av gällande bestämmelser från år 1927.

Under 1970-talet har frågan om utförsel av kulturföremål vid flera tillfällen behandlats i riksdagen. I olika motioner har behovet av en skärpt lagstiftning på området framhållits. Med anledning av bl. a. motionerna (1975: 112 och 1311 samt 1975/76: 224 och 2015) uttalade riksdagen hösten 1975 (KrU 1975/76: 9) att uppgifterna entydigt pekade på att det behövdes ett effektivare skydd från samhällets sida mot utförsel av äldre kulturföremål.

Frågan har också behandlats i Nordiska rådet, som har rekommenderat ett ökat skydd mot utförsel av kulturföremål från de nordiska länderna och en harmonisering av dessa länders lagstiftning på området (rekommendation nr 14/1977).

Kungl. Maj:t uppdrog genom beslut den 30 oktober 1974 åt statens kulturråd att i samråd med riksantikvarieämbetet och Nordiska museet göra en värdering av erfarenheterna av gällande ordning i fråga om utförsel av kulturföremål och att lägga fram de förslag som kunde vara påkallade.

Kulturrådet har redovisat sina förslag i rapporten Skydd mot utförsel av kulturföremål (Rapport från kulturrådet 1979: 5).

2.3 Utförselskydd i andra länder

Flertalet stater skyddar sitt nationella kulturarv genom begränsningar i rätten att föra ut kulturföremål ur landet.

De svenska bestämmelserna om utförsel av kulturföremål skyddar endast vissa föremål tillverkade före år 1860. Motsvarande reglering i andra länder är ofta mycket mer omfattande. Så är förhållandet t. ex. i Finland, Island och Norge. Angående regleringen i dessa länder och även vissa andra hänvisas till proposition 1981/82: 82 (s. 7-8) som innehåller en redogörelse för utländsk lagstiftning.

2.4 Kulturrådets förslag i rapporten Skydd mot utförsel av kulturföremål

Kulturrådet föreslog en särskild lag om utförselbud för vissa kulturföremål. För att föra ut föremål som omfattades av förbudet skulle särskilt tillstånd erfordras.

Utförselbudet borde gälla föremål vars kvarhållande i landet var av stor betydelse för det nationella kulturarvet. Förslaget tog sikte på en rad olika kategorier av föremål.

Det ekonomiska värdet borde inte tillmätas betydelse.

Utförselbudet föreslogs i princip gälla föremål som var äldre än 100 år. För vissa föremål föreslogs dock en 50-årsgräns. Föremål av utländskt ursprung skulle ha funnits i landet under minst 100 år för att omfattas av utförselbudet.

Undantag från utförselbudet skulle gälla utförsel som gjordes av offentlig institution och om kulturföremålet inom viss tid skulle återföras

till riket. Undantag skulle också gälla kulturföremål som var personlig tillhörighet om ägaren flyttade från riket för att bosätta sig i utlandet. I dessa fall skulle inte särskilt tillstånd till utförelse erfordras.

Om inte särskilda skäl förelåg skulle ansökan om utförelsetillstånd beviljas om utförelse avsåg a) föremål som genom arv, testamente eller bodelning tillfallit person som var bosatt utom riket, b) föremål som skulle ingå i utländsk offentlig samling samt c) föremål av utländskt ursprung.

Också för övriga föremål förutsattes att dispens från utförelseförbudet skulle kunna ges i stor utsträckning.

Ansökningar om utförelsetillstånd skulle prövas av fem myndigheter med var sitt ansvarsområde, nämligen kungl. biblioteket, Nordiska museet, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet samt statens konstmuseer (tillståndsmyndigheter). Ett nytt organ inom statens kulturråd – delegationen för skydd mot utförelse av kulturföremål – föreslogs få vissa uppgifter i samband med utförelseskyddet. Kulturrådet har i samband med sin anslagsframställning för budgetåret 1982/83 frångått förslaget om delegationen.

2.5 Remissyttranden över kulturrådets rapport

Det övergripande syftet med kulturrådets förslag, nämligen att förhindra att det svenska kulturarvet utarmades genom en okontrollerad utförelse av kulturföremål, fick ett övervägande positivt bemötande.

Flera instanser framförde dock kritik mot kulturrådets förbudskonstruktion. Bl. a. avstyrkte flera juridiska instanser en lagstiftningsteknik som innebar att regleringen utformades som ett omfattande straffsanktionerat totalförbud mot export, trots att avsikten var att den allt övervägande delen av föremålen i praktiken skulle ges utförelsetillstånd. Begränsningar borde eftersträvas så att skyldigheten att söka tillstånd radikalt inskränktes. Vissa instanser menade att en del föremålsgrupper i förslaget hade en så vid omfattning att en efterlevnad av utförelseförbudet tedde sig närmast omöjlig. Många instanser menade att den föreslagna administrationen blev tung och osmidig och alltför omfattande i förhållande till sitt syfte.

Remissinstanserna hade inga större invändningar beträffande kulturrådets förslag om åldersgränser.

Vissa instanser var kritiska mot förslaget att föremål med utländskt ursprung skulle ha funnits i landet i minst 100 år för att omfattas av utförelseförbudet och menade att det kunde bli bevissvårigheter.

Några remissinstanser föreslog att de av kulturrådet föreslagna undantagsfallen borde utökas så att tillstånd inte skulle behöva sökas vid tillfälliga resor utomlands för personliga tillhörigheter som t. ex. smycken eller brev som omfattades av utförelseförbudet.

Remissinstanserna var i stort sett positiva till rådets förslag om tillståndsmyndigheter.

2.6 Proposition 1981/82:82 med förslag till lag om utförelse av vissa äldre kulturföremål

Enligt propositionen fördes många värdefulla äldre kulturföremål ut ur landet i en utsträckning som inte var önskvärd. Nuvarande skyddsbestämmelser borde därför utökas till att omfatta ytterligare grupper av kulturföremål.

Principerna för utformningen av skyddet mot utförelse av kulturföremål borde enligt propositionen bygga på den av kulturrådet angivna grunden.

I propositionen togs dock fasta på den kritik som förts fram mot kulturrådets förslag. De förslag som lades fram var enligt propositionen sålunda av väsentligt mindre genomgripande natur än vad kulturrådet hade föreslagit. De omfattade t. ex. en betydligt mindre krets av föremål än vad kulturrådet hade föreslagit. Vidare föreslogs att föremål som hade ett värde under 1000 kr. undantogs från lagen. I propositionen föreslogs samma åldersgränser som kulturrådet hade gjort. För flertalet föremål föreslogs alltså en åldersgräns på 100 år. I några fall skulle dock andra åldersgränser gälla, t. ex. för samiska föremål 50 år.

I propositionen delades i princip kulturrådets uppfattning beträffande de utländska föremålen men det föreslogs dock att sådana kulturföremål som var framställda utomlands t. v. skulle få föras ut utan tillstånd.

Motiveringen för detta var följande.

Endast ett relativt sett mycket ringa antal utländska föremål som hade varit i landet i mer än 100 år fick antas ha så stor betydelse för det svenska kulturarvet att de inte borde kunna få föras ut ur landet. Det var dessutom ofta omöjligt att bevisa att ett föremål hade funnits i Sverige under kortare tid än 100 år.

I propositionen (s. 10–11) anfördes vidare:

Enligt vad jag har erfarit är närmare hälften av de föremål som föranleder ansökan om utförelsetillstånd för närvarande framställda i utlandet. Det finns anledning tro att det kommer att röra sig om ungefär samma proportioner även i framtiden med utökade föremålskategorier. Ett uteslutande av de utländska föremålen från skyddsreglerna innebär en väsentlig lättnad i hanteringen av lagstiftningen. Härigenom blir det enklare för utländska medborgare att förvärva föremål som de vill återbörda till sina hemländer.

Jag är dock medveten om att detta förslag innebär att vissa föremål som är mycket väsentliga för det svenska kulturarvet lämnas utanför lagstiftningen. Jag tänker då på sådana föremål som kan ha särskild anknytning till vår svenska historia eller i hög grad har påverkat utvecklingen i Sverige inom olika kulturella områden. Detta har under beredningsarbetet framhållits bl. a. av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. En närmare belysning av vilka utländska föremål som bör omfattas av lagstiftningen saknas emellertid i det utredningsmaterial som f. n. föreligger. Jag har därför för avsikt att senare föreslå regeringen att uppdraga åt riksantikvarieämbetet och statens historiska museer att utreda behovet av utförelseskydd för utländska föremål. Jag utgår från att också andra berörda myn-

digheter följer utvecklingen och vid behov återkommer med förslag om skydd för speciella utländska föremål.

I propositionen föreslogs i enlighet med kulturrådets förslag att ansökningar om tillstånd att föra ut kulturföremål borde prövas av kungl. biblioteket, Stiftelsen Nordiska museet, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet eller statens konstmuseer.

2.7 Riksdagsbehandlingen av propositionen 1981/82: 82

Med anledning av propositionen väcktes fyra motioner. I motion 1981/82: 351 yrkades att riksdagen skulle besluta om ett tillägg i lagförslaget, som gav regeringen befogenhet att komplettera uppräkningsgruppen av föremålsgrupper, som borde omfattas av utförselskydd.

I motion 1981/82: 352 yrkades att riksdagen med avslag på propositionen begärde ett nytt förslag hos regeringen. Enligt motionärerna kom de negativa effekterna av den föreslagna lagen att bli större än fördelarna. Kritiken mot förslaget sammanfattades på i huvudsak följande sätt.

1. Lagförslaget är ofullständigt eftersom behov av komplettering föreligger redan innan det ens trätt i kraft.

2. Lagen innefattar en så "omfattande administrativ omgång att det kommer att upplevas som ett utslag av överdriven krångelmentalitet". Motionen hänvisade bl. a. till kammarrättens yttrande i det avseendet.

3. Lagen ger de redan hårt ansträngda museer och andra institutioner som avses bli tillståndsmyndigheter betydande arbete med kontroll av utförselansökningarna, vilket minskar deras möjligheter till aktiv kulturell verksamhet. Inga nya tjänster avses få inrättas för ändamålet.

4. Lagen innebär nya resurskrävande uppgifter för tullen. Motionen hänvisade till bl. a. brottsförebyggande rådet, som i sitt yttrande framhållit att det är viktigt att tullen inte avhånds resurser för narkotikabekämpningen.

5. Kan lagens efterlevnad inte kontrolleras ökar risken för att utförseln inte minskar i omfattning, men däremot går den seriösa handeln förbi, något som försämrar möjligheterna för museer och allmänhet att följa utvecklingen och att själva kunna köpa in föremålen.

6. Lagförslaget kan ytterligare motverka sitt syfte genom att förhindra hemtagning av sådana unika svenska föremål av världsklass som sedan inte på nytt skulle få säljas utanför landet och därigenom riskerar att falla i värde genom hemtagningen.

I motion 1981/82: 353 yrkades att riksdagen skulle avslå propositionen och begära att lagförslaget omarbetades i överensstämmelse med det praktiska syfte som avsågs. Kritiken koncentrerades till två omständigheter, nämligen dels att lagen inte omfattade föremål som var framställda i annat land, dels att lagförslaget var ofullständigt eftersom ytterligare utredningsarbete ansågs erforderligt.

I motion 1981/82: 1764 yrkades att den föreslagna värdegränsen på 1 000 kr. skulle sänkas till 500 kr. Om gränsen fastställdes till 1 000 kr. skulle det kunna få en förödande inverkan på en mycket stor del av det materiella kulturarv, som tillhört de små i samhället, dvs. de grupper, som utgjort merparten av landets befolkning. En överväldigande del av de föremål, speciellt möbler, från 1800-talet, som utgjort böndernas, arbetarnas och den lägre borgarklassens bohag kunde i dag, även när de bevarats i gott skick, i allmänhet köpas till priser under 1 000 kr.

Kulturutskottet uttalade i betänkandet 1981/82: 20 följande.

Utskottet delar den uppfattning som kommit till uttryck i lagförslagets 1 §, nämligen att det är angeläget att hindra att äldre svenska kulturföremål som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet förs ut ur landet. Utskottet har inte i och för sig någon invändning mot att lagstiftningsvägen införa ett skydd mot dylik utförsel. Däremot anser utskottet att det finns fog för åtskilliga av de invändningar mot det nu föreliggande förslaget som framförts i motionerna. Dessa invändningar återgår delvis på synpunkter som kommit fram vid remissbehandlingen av kulturrådets rapport. Utskottet fäster särskild vikt vid den från flera håll framförda åsikten att en blivande lag bör omfatta även i utlandet framställda föremål som är av stor betydelse för vårt nationella kulturarv. Den utredning härvidlag som regeringen avser att låta genomföra bör föreligga innan riksdagen tar ställning till en lag om utförselbud. Utskottet anser också att det behövs ytterligare överväganden av frågan om på vilken nivå en värdegräns bör ligga. I samband därmed bör också övervägas möjligheten och lämpligheten av att införa någon form av statlig förköpsrätt.

Utskottet anser att riksdagen med anledning av de föreliggande motionerna och vad utskottet anfört bör avslå propositionen och samtidigt hemställa att regeringen efter utredning och förnyade överväganden framlägger nytt förslag i fråga om förbud mot utförsel av äldre kulturföremål.

I en reservation yrkades att det i propositionen framlagda lagförslaget skulle antas.

Riksdagen biföll av utskottet gjord hemställan i ämnet (rskr 1981/82: 213).

2.8 Uppdrag till riksantikvarieämbetet och statens historiska museer

Regeringen uppdrog den 6 maj 1982 åt riksantikvarieämbetet och statens historiska museer att i samråd med statens konstmuseer och Stiftelsen Nordiska museet överväga och lägga fram förslag om sådana ändringar av och tillägg till det av regeringen framlagda förslaget till lag om utförsel av vissa äldre kulturföremål m. m. som kunde anses erforderliga med hänsyn till vad riksdagen hade anfört. Ämbetsverket skulle därvid särskilt beakta följande.

När det gällde frågan om skydd för i utlandet framställda föremål borde ämbetet föreslå vilka grupper av föremål som borde komma i fråga. I anslutning härtill borde övervägas om samma värdegräns och åldersgräns

borde gälla för de utländska och de svenska föremålen. Vidare borde ämbetet pröva om det fanns anledning att reglera frågan om hur länge ett föremål skulle ha funnits i landet för att utförseltillstånd skulle krävas. Konsekvenserna för tillståndsmyndigheterna vid en utvidgning av regleringen till utländska föremål skulle bedömas.

I fråga om värdegränsen borde vidare analyseras effekterna – såväl de kulturpolitiska och ekonomiska som konsekvenserna för den enskilde – av en höjning resp. sänkning av värdegränsen i förhållande till regeringens förslag. Möjligheten och lämpligheten av att införa någon form av statlig förköpsrätt borde övervägas.

Regeringen uppdrog vidare åt ämbetet att utreda behovet av särskild reglering av utförselskydd för fornynd.

Ämbetsverket skulle utgå ifrån att de ekonomiska konsekvenserna av verkets förslag skulle kunna lösas inom de ekonomiska ramar som berörda statliga myndigheter förfogade över.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har redovisat sina förslag i en promemoria. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer anför att utgångspunkten för deras arbete har varit att förslagen i propositionen i allt väsentligt är väl ägnade att läggas till grund för statsmakternas slutliga ställningstaganden i utförselfrågan. Förslagen har remissbehandlats.

3 Allmän motivering

3.1 Syftet med en utförsellagstiftning

I proposition 1981/82: 82 angavs som utgångspunkt för förslaget att det med hänsyn till de snabba samhällsförändringarna var viktigt att vi vårdade det svenska kulturarvet i dess olika former. För att vi själva och kommande generationer skulle kunna förstå vårt lands historia och uppleva en kulturell identitet var det angeläget att bl. a. föremål från äldre tider bevarades i landet.

Jag delar denna uppfattning och anser att vi bör förhindra att sådana äldre kulturföremål, som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, förs ut ur landet.

Jag instämmer även i vad som sades i proposition 1981/82: 82 (s. 9) i fråga om skyddets inriktning.

Liksom kulturrådet anser jag att man bör sträva efter att skydda de kulturföremål som är viktiga för att ge en allsidig bild av vårt äldre materiella kulturarv. Det är därför angeläget att skyddet kommer att spänna över hela fältet av föremålsgrupper från alla samhällsskikt. I första hand bör skyddet avse underrepresenterade kategorier av föremål.

Det finns på många håll utomlands ett ökande intresse för äldre kulturföremål. Det finns även en köpstark internationell kundkrets bestående av

både privatpersoner och institutioner. Som jag har framhållit tidigare (avsnitt 2.1) finns redan visst skydd mot utförsel av kulturföremål. Detta skydd bedömer jag dock inte vara tillräckligt.

Jag har tidigare varit tveksam till om ett utökat skydd mot utförsel borde ske genom lagstiftning. En utförsellag som inte tar sikte på endast vissa speciella föremål utan, som jag föreslår, är av mer generell natur kan lätt medföra besvär för den enskilde och en omfattande administration. Jag har därför strävat efter att starkt begränsa lagförslaget så att det inte skall innebära några egentliga problem för den enskilde. De åtgärder som jag föreslår avser liksom de som redovisades i proposition 1981/82: 82 främst att motverka en på kommersiella grunder organiserad utförsel av kulturhistoriskt värdefulla föremål. Utförsel som har samband med ett reguljärt kulturutbyte eller sammanhänger med personliga förhållanden kommer i stort sett inte att hindras av den nya lagstiftningen.

3.2 Tillstånd till utförsel

Principerna för utformningen av skyddet mot utförsel av kulturföremål bör enligt min mening bygga på den i proposition 1981/82: 82 angivna grunden, dvs. att tillstånd måste sökas för utförsel av föremål av vissa kategorier som bedöms som kulturhistoriskt värdefulla och i behov av skydd. För de föremål som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet bör prövningen i princip medföra förbud mot utförsel medan i övriga fall tillstånd medges.

3.3 Föremål som bör omfattas av lagen m. m.

Mina förslag i det följande om de föremålsgrupper som lagen bör skydda utgår från de i proposition 1981/82: 82 angivna föremålskategorierna. Jag har dock efter samråd med de föreslagna tillståndsmyndigheterna, som jag skall återkomma till längre fram, och berörda specialmuseer vidtagit vissa förändringar för att begränsa skyddet till sådana föremålsgrupper som det är angeläget att skydda med hänsyn till nu rådande behov och förhållanden.

Många av de av mig föreslagna föremålskategorierna är inte i första hand utvalda för att tillgodose museernas behov, utan för att säkerställa att det skall finnas ett tillräckligt antal föremål av ett visst slag kvar i landet.

Den lag som jag föreslår är således mycket begränsad och anpassad till dagens situation. Jag har valt denna uppläggning för att jag är angelägen att så långt möjligt begränsa tillståndsprövningen. Handeln med kulturföremål är emellertid känslig för olika konjunkturer. Jag utgår därför från att de blivande tillståndsmyndigheterna noga följer utvecklingen inom sina resp. ansvarsområden och vid behov kommer med förslag till ändringar.

Jag övergår nu till att redogöra för vilka större förändringar som jag har vidtagit i förhållande till proposition 1981/82: 82. Jag kommer i specialmotiveringen att närmare ange vilka föremålsgrupper som jag anser bör omfattas av en utförsellag.

De i det förra lagförslaget i 2 § under punkten 2. a) upptagna föremålskategorierna, dvs. byggnader, byggnadsdelar och fast inredning bör inte tas med. Min bedömning är att det redan finns ett kulturhistoriskt sett allsidigt urval byggnader i offentlig ägo. Ett betydande antal byggnader har också säkrats genom byggnadsminneslagstiftningen. Byggnader och byggnadsdelar hör numera inte heller till de föremålskategorier som förs ut.

Vidare bör de i samma paragraf under punkten 2. b) upptagna föremålskategorierna, med undantag för möbler, speglar och skrin, begränsas kraftigt. Skyddet bör förutom vad gäller nyssnämnda undantag koncentreras till att avse vissa speciellt angivna föremålsgrupper inom främst den folkliga kulturen.

Andra föremålsgrupper som bör preciseras och avgränsas ytterligare i förhållande till det förra lagförslaget är textilier, konsthantverk och vapen.

Fideikommissnämnden har i sitt yttrande över riksantikvarieämbetet och statens historiska museers promemoria framhållit att de i det förra lagförslaget under punkten 3. b) upptagna föremålskategorierna, dvs. icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper, borde preciseras ytterligare. Jag instämmer i princip med fideikommissnämnden. Det har dock inte visat sig möjligt att ange andra avgränsningar utan att lagen samtidigt förlorar i precision. För att begränsa olägenheterna för den enskilde kommer jag därför i det följande att föreslå att skyldigheten att söka utförsellåtstånd skall begränsas till föremål över en viss värdegräns.

I likhet med statens kulturråd och Svenska museiföreningen anser jag att föremål som belyser svensk teknik- och industrihistoria bör omfattas av en lagstiftning. Jag har under hand inhämtat att föremål av det här slaget alltfjämt till stor del är oskyddade. Jag förordar därför att tekniska modeller och prototyper samt vetenskapliga instrument tas upp som nya föremålsgrupper i lagen. Statens kulturråd har vidare återkommit med förslaget att även fotografier bör skyddas. Jag har inte blivit övertygad om nödvändigheten av att skydda denna vittomfattande föremålsgrupp. Bl. a. skulle ärendehantering hos tillståndsmyndigheterna bli alltför betungande i förhållande till skyddsvärdet. Jag kan här även tillägga att det upplysts att den stora internationella efterfrågan som till för endast något år sedan gällde fotografier nu har minskat avsevärt.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har utrett behovet av utförselskydd för fornyfynd. Jag återkommer till denna fråga i det följande (3.14).

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har vidare utrett behovet av utförselskydd för utländska föremål. Riksantikvarieämbetet

och statens historiska museer föreslår att även föremål av utländskt ursprung som kommit att ingå i det svenska kulturarvet skall omfattas av utförsellagen. Av förslaget framgår att samma föremålsgrupper är tänkta att gälla för de utländska som för de svenska föremålen. Förslaget har fått ett positivt mottagande bland remissinstanserna. Även jag tillstyrker förslaget. Jag anser dock att antalet föremålskategorier för vilka utförseltillstånd bör krävas kan begränsas. Bl. a. bör inte utländska tryckta skrifter, kartor och bilder samt handskrifter på pergament eller papper från tiden före år 1600 tas med. Jag har under hand inhämtat att den helt övervägande delen av nyssnämnda material, som kan vara av stor betydelse för det nationella kulturarvet, redan är förankrad i offentliga institutioner. De föremålsgrupper av utländskt ursprung som jag anser bör skyddas av lagen framgår av specialmotiveringen.

Jag går nu över till att behandla vissa definitionsfrågor. Riksarkivet har i sin samrådsskrivelse framhållit att det inte klart framgår av promemorian vad som avses med utländska föremål. Riksarkivet menar att även föremål som har framställts av svenskar i utlandet obetingat hör till det nationella kulturarvet och att samma regler bör gälla för dem som för svenska föremål. De remissinstanser som har berört frågan instämmer med riksarkivet. Jag delar också riksarkivets uppfattning. Föremål som har framställts utomlands av svenskar bör bedömas på samma sätt som föremål som har framställts i Sverige av svenskar.

Det framgår inte heller av promemorian hur föremål som har framställts i Sverige av t. ex. inkallade konstnärer bör behandlas i utförselsammanhang. Jag har under hand inhämtat att de i andra liknande sammanhang betraktas som svenska. Jag förordar därför att även av icke-svenskar i Sverige framställda föremål vid tillämpning av utförsellagen skall anses som svenska.

Det kan ibland vara svårt att säkert veta om föremålet är framställt i Sverige eller av en svensk i ett annat land. Jag anser därför att även föremål som kan antas vara framställda i Sverige eller av en svensk i ett annat land bör omfattas av lagstiftningen.

Med utländska föremål bör i utförsellagen avses av icke-svenskar i annat land framställda föremål.

Vidare bör de gränser Sverige har vid utförsellagens ikraftträdande vara avgörande vid bestämmande av vad som i historisk tid skall anses som Sverige resp. annat land och vem som skall anses som svensk resp. icke-svensk. Föremål som har framställts i Skåne på 1500-talet bör alltså räknas som svenska trots att Skåne då hörde till Danmark. På samma sätt bör föremål som på 1700-talet har framställts i Finland av där bosatta konstnärer eller hantverkare anses som utländska fast Finland då utgjorde en del av Sverige. Mina förslag i detta hänseende överensstämmer i huvudsak med vad som anfördes i proposition 1981/82: 82.

3.4 Åldersgränser

De i proposition 1981/82: 82 föreslagna åldersgränserna avsåg svenska föremål. För flertalet föremål föreslogs en åldersgräns om 100 år. Sådana föremålsgrupper som möbler, musikinstrument och vapen måste således vara äldre än 100 år för att omfattas av utförselskydd. Vissa andra föremålsgrupper, bl. a. samiska föremål, bedömdes vara i behov av mer omfattande skydd. För dessa föremål föreslogs en åldersgräns om 50 år. Slutligen ansågs skyddet för föremål som tryckta skrifter kunna begränsas till tiden före år 1600. Jag finner de föreslagna åldersgränserna relevanta för de svenska föremålen.

Kungl. biblioteket har i sin samrådsskrivelse återkommit med förslaget att svenska författares och tonsättares efterlämnade manuskript och andra handlingar bör skyddas oavsett ålder. Kungl. bibliotekets förslag har fått stöd av vissa remissinstanser. Förslaget har i proposition 1981/82: 82 avvisats med hänsyn till de svårigheter en sådan ordning skulle medföra för tullverket. Även jag avvisar förslaget av samma skäl.

När det gäller de utländska föremålen föreslår riksantikvarieämbetet och statens historiska museer att endast föremål som har kommit till Sverige före år 1840 skall omfattas av utförsellagen. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer motiverar sitt förslag med att importen av unika utländska föremål minskar en bit in på 1800-talet. Anledningen är bl. a. den begynnande industrialismen. Flertalet av de remissinstanser som har kommenterat förslaget, däribland statens kulturråd, ger det sitt stöd. Riksarkivet och läns museernas samarbetsråd anser dock att samma tidsgränser bör fastställas för de utländska som de svenska föremålen. Någon motivering har inte lämnats. Om man fastställer att föremålen skall ha kommit till Sverige före år 1840 i stället för att ange att de skall vara äldre än 100 år begränsar man omfattningen av lagstiftningen betydligt. Tillståndsmyndigheten bör inte åläggas att granska föremål från åtskilliga ytterligare årtionden utan att det är kulturpolitiskt motiverat. Även av hänsyn till den enskilde bör tillståndsprövningen så långt möjligt begränsas. Jag förordar således att år 1840 fastställs som tidsgräns för de utländska föremålen.

3.5 Värdegränser

För att begränsa antalet ärenden förordades i proposition 1981/82: 82 att föremål som hade ett värde under 1 000 kr. skulle undantas från tillståndspflicht. Kulturutskottet framhöll i sitt betänkande att frågan om på vilken nivå en värdegräns skulle ligga borde övervägas ytterligare.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer föreslår i sin promemoria införandet av två värdegränser, en högre motsvarande två basbelopp enligt socialförsäkringslagen och en lägre motsvarande en tiondels basbelopp. Basbeloppet för år 1985 är 21 800 kr.

Riksantikvarieämbetet motiverar sitt förslag om två värdegränser med att hänvisa till den mellanställning som Sverige intar i europeiska kultursammanhang. Liksom Finland och Norge har Sverige en genuin allmogekultur och även i övrigt ett lokalt betingat kulturarv. Men Sverige har också ett starkt internationellt kulturarv som sammanhänger med Sveriges roll som stormakt under vissa perioder. Det senare avspeglar sig såväl i importerade objekt som i konst och konsthantverk av hög dignitet som producerats av svenskar med europeisk skolning. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer framhåller vidare att institutioner som statens konstmuseer och Nordiska museet av den anledningen också har behov av olika värdegränser för bevakning av föremål inom sina resp. ansvarsområden.

Mot bakgrund härav föreslår riksantikvarieämbetet och statens historiska museer att den högre värdegränsen skall vara förbehållen måleri (med undantag av folkligt bonadsmåleri), teckningar, skulpturer och konsthantverk i ädla metaller. Om denna gräns dras reduceras antalet prövningsärenden på ett önskvärt sätt samtidigt som berörda föremålskategorier erhåller tillräckligt skydd. Genom att sätta denna värdegräns så pass högt undviker man dessutom att så radikalt ändra förutsättningarna för den svenska antikauktionshandeln att den lockas till utflyttning ur riket. För övriga i proposition 1981/82: 82 upptagna föremålskategorier föreslås den lägre värdegränsen gälla.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer anser slutligen att samma värdegränser bör gälla för de svenska som för motsvarande utländska föremål.

Flertalet remissinstanser har ställt sig positiva till förslaget med differentierade värdegränser. Däremot går åsikterna starkt isär när det gäller värdegränsernas antal och nivåer. Jag ber här att få hänvisa till remissmanställningen.

För egen del föreslår jag följande.

När det gäller de svenska föremålskategorierna anser jag att vissa av dem bör skyddas oavsett värde. Statens kulturråd har i sitt yttrande framhållit att den av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer föreslagna värdegränsen om en tiondels basbelopp är för högt beräknad för det föremålsbestånd som handhas av Nordiska museet. Även Länsmuseumernas samarbetsråd har ansett att denna värdegräns måste sättas betydligt lägre för att inte det svenska bygdehantverkets föremål snabbt skall skingras. Som jag har angett tidigare har under beredningsarbetet en förnyad genomgång skett av de föremålskategorier som lagen bör skydda. Det har då visat sig att det har varit möjligt att kraftigt begränsa bl. a. det föremålsbestånd som faller inom Nordiska museets insamlingsområde. Utrymme har därmed skapats för att kunna skydda ett antal föremålsgrupper av stor kulturhistorisk betydelse oavsett deras ekonomiska värde. Jag förordar därför att vissa i specialmotiveringen närmare angivna föremålskategorier

ur den folkliga kulturen samt vissa andra föremålsgrupper skyddas oavsett värde. Jag har i denna fråga samrått med Nordiska museet. Med hänsyn till att föremålsgrupperna nu är så pass avgränsade räknar jag inte med att tillståndsprövningen kommer att medföra några nämnvärda besvär för den enskilde. Jag vill här erinra om att en av de större föremålsgrupperna, möbler, redan enligt nuvarande bestämmelser skyddas oavsett värde.

För föremål inom främst statens konstmuseers ansvarsområde föreslår jag en värdegräns om 50 000 kr. Jag är väl medveten om att denna värdegräns är något för högt beräknad för exempelvis föremål av keramik, glas och brons och att det av den anledningen kunde ha varit motiverat med ytterligare en värdegräns. Jag avstår dock från att föreslå detta med hänsyn till att lagen då förlorar i överskådlighet och antalet granskningsärenden ökar betydligt.

För de föremålskategorier som bör skyddas av 50-årsgränsen, bl. a. icke tryckta brev och dagböcker samt handritade kartor och ritningar, föreslår jag en värdegräns om 2 000 kr. Jag vill framhålla att det även här ofta kan vara olämpligt med ett s. k. ekonomiskt kriterium, då regeln kan inbjuda till "slaktning" eller splittring av exempelvis brev- eller ritningssamlingar. Det har dock visat sig omöjligt att åstadkomma någon annan avgränsning som bättre överensstämmer med det sätt på vilket övriga i lagen upptagna föremålsgrupper definieras. Värdegränsen är därför här liksom i proposition 1981/82: 82 främst ett uttryck för strävandena att förenkla tillståndsförfarandet för den enskilde och att minska antalet ansökningar hos tillståndsmyndigheterna.

För de utländska föremålen förordar jag endast en värdegräns. Tillstånd för att föra ut dem bör krävas endast om deras värde överstiger 50 000 kr. Enligt vad jag har erfårit händer det nu ytterst sällan att föremål tillverkade i utlandet beläggs med utförselbud. Förmodligen kommer situationen att bli densamma även med utökade föremålskategorier. Jag anser därför att värdegränsen kan sättas så pass högt för de utländska föremålen som helhet.

Som det redan har framgått anser jag att värdegränserna bör anges i kronor. Jag anser att det är lättare för den enskilde att hålla reda på belopp i kronor än att följa hur basbeloppet ändras. Jag anser olägenheterna av att behöva ändra lagen med vissa intervaller för att anpassa värdegränserna till kostnadsutvecklingen vara av mindre betydelse.

När det gäller att fastställa ett föremåls ekonomiska värde ansluter jag mig till vad som angavs i proposition 1981/82: 82 (s. 15).

Med värdet bör avses det aktuella saluvärdet. Om man t. ex. har köpt ett föremål i en antikvitetssaffär är det normalt inköpspriset som skall gälla. I den mån aktuellt saluvärde saknas eller det inte kan anses utslagsgivande på grund av att det uppenbart är för högt eller för lågt, anser jag att sättet att bestämma saluvärdet bör vara detsamma som anges i 23 § F lagen (1941: 416) om arvsskatt och gåvoskatt. Föremålet bör alltså i sådana fall

uppskattas till vad det kan antas betinga vid en med tillbörlig omsorg skedd försäljning.

När det gäller två eller flera föremål som har ett sådant samband med varandra att de utgör en naturlig enhet, såsom exempelvis är fallet beträffande en servis eller en salongsmöbel, bör hänsyn inte tas till värdet av varje föremål för sig utan till föremålens sammanlagda värde.

3.6 Prövningen av ansökningar om utförseltillstånd

När det gäller bedömningen av om ett föremål är av stor betydelse för det nationella kulturarvet instämmer jag i uttalandena i proposition 1981/82: 82 (s. 9), där det sades följande.

Konstnärliga, vetenskapliga och historiska aspekter bör ingå i den sammanfattande värderingen. – Ett föremåls kulturhistoriska värde är bl. a. beroende av dess ålder, material och ursprung. Av betydelse är också i vilket skick det bevarats, vilken miljö det representerar, om det är unikt och om det är typiskt för en försvinnande föremålskategori.

Det är inte alla nu nämnda kriterier som samtidigt är av betydelse, då det gäller att bedöma om ett kulturföremål är av stor betydelse för det nationella kulturarvet. Som riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har framhållit i sin promemoria gäller i vissa fall främst kriteriet att förhindra en utarmning av det svenska kulturarvet. I dessa fall är de enstaka föremålen sällan unika men kan ha stort kulturhistoriskt värde. Dessa föremål kommer ofta från den folkliga kulturen. I andra fall kan själva föremålet vara kulturhistoriskt och kvalitetsmässigt synnerligen värdefullt och unikt.

Jag anser att tillståndsmyndigheterna i visst fall bör ha möjlighet att ge tillstånd trots att föremålet bedöms ha stor betydelse för det nationella kulturarvet. Jag kommer i specialmotiveringen att ange i vilket fall detta bör kunna ske.

3.7 Generella undantag

Det är av flera skäl nödvändigt att ha vissa generella undantag från kravet på tillstånd vid utförsel. Undantagen bör göras både av hänsyn till den enskildes personliga förhållanden och för att underlätta viss offentlig verksamhet. Jag kommer i specialmotiveringen att närmare ange i vilka fall undantag från tillståndskravet bör ske.

3.8 Tillståndsmyndigheter

Jag delar uppfattningen i proposition 1981/82:82 att ansökningar om tillstånd att föra ut kulturföremål bör prövas av kungl. biblioteket, Stiftelsen Nordiska museet, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet eller statens konstmuseer. Dessa institutioner har ett

centralt ansvar för de föremål som föreslås falla under lagen t. ex. vad gäller tillsyn, insamling och dokumentation.

Jag instämmer även i vad som i övrigt anfördes i denna del och återger därför nu uttalandena i propositionen (s. 16-17).

Stiftelsen Nordiska museet är en privaträttslig institution, som alltså inte ingår i den statliga förvaltningen. Det är därför ägnat att medföra vissa problem, när stiftelsen nu ges befogenheter som innebär en renodlad myndighetsutövning i frågor som kan vara av största betydelse för enskilda personer. Som JK och kammarrätten i Stockholm har framhållit kräver rättssäkerheten att samma förfaranderegler gäller för Nordiska museet som för övriga tillståndsorgan vid handläggningen av utförselansökningar. Därför bör, i enlighet med JK:s påpekande, anges att förvaltningslagen (1971:290) skall tillämpas även i ärenden som handläggs av Nordiska museet.

Jag delar också JK:s uppfattning att det i lagen bör finnas föreskrifter om beslutsbehörigheten inom Nordiska museet när det gäller ärenden om utförseltillstånd. Jag föreslår att styresmännen vid Nordiska museet eller annan tjänsteman som styresmannen utser ges denna behörighet att avgöra sådana ärenden.

Av bestämmelsen i 3 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) följer att staten blir ersättningsskyldig även för skador som vållas genom fel eller försummelse vid den myndighetsutövning som sålunda läggs på Nordiska museet. — — —

Länsmuseernas samarbetsråd anser att en delegering av beslutanderätten kan ske till de regionala museerna i huvudparten av de ärendeområden som lagen berör. Jag delar inte samarbetsrådets uppfattning i denna fråga. Kulturrådet har övervägt möjligheterna till en decentralisering av beslut i tillståndsärenden till organ utanför Stockholm, främst till orter där utförsel av kulturföremål förekommer i stor utsträckning. Kulturrådet har emellertid funnit att en sådan decentralisering är förenad med avsevärda svårigheter, bl. a. därför att de beslut det här gäller inte utan vidare kan åläggas kommunala organ. Vidare anser jag det viktigt att besluten fattas vid de centrala institutionerna för att en så enhetlig praxis som möjligt skall kunna utvecklas i handläggningen av dessa ärenden.

För egen del finner jag det dock naturligt att tillståndsmyndigheterna vid prövning av vissa föremålskategorier inhämtar synpunkter från sådana institutioner, där särskilda kunskaper om dessa kan finnas.

Det bör ankomma på regeringen att föreskriva hur handläggningen av ärenden skall fördelas på tillståndsmyndigheterna.

3.9 Handläggningen av tillståndsärenden m. m.

Enligt nu gällande bestämmelser prövas alla ansökningar om utförseltillstånd av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Så gott som samtliga ansökningar remitteras till Nordiska museet.

Även när det gäller handläggningen av tillståndsärenden m. m. delar jag uppfattningen i proposition 1981/82: 82 (s. 19) där det uppgavs följande.

Det är viktigt att de administrativa rutinerna blir så enkla som möjligt. Från allmänhetens synpunkt är det praktiskt att ansökningarna om utförelsetillstånd kan lämnas till en och samma myndighet oavsett vilket föremålsområde ansökan gäller och vilken tillståndsmyndighet som fattar beslut i ärendet. Det underlättar också hanteringen av sådana ansökningar som avser ett flertal föremålsområden och faller under fler än en tillståndsmyndighet.

Jag föreslår att riksantikvarieämbetet och statens historiska museer får till uppgift att vara mottagande myndighet ifråga om ansökningar om utförelsetillstånd. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer bör också svara för en samlad registrering av ärendena. Efter registreringen bör riksantikvarieämbetet och statens historiska museer överlämna ansökan till annan tillståndsmyndighet för avgörande i den mån ansökan inte skall behandlas av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Beslut bör meddelas den sökande direkt av tillståndsmyndigheten. Kopia av beslutet bör sändas till riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer bör följa utvecklingen inom samtliga föremålsområden och verka för en enhetlig praxis.

Det kan i vissa fall uppstå tvekan om vilken tillståndsmyndighet som skall vara beslutsmyndighet. — — I sådant fall bör riksantikvarieämbetet och statens historiska museer besluta om vilken tillståndsmyndighet som skall handlägga ansökningen. Den tillståndsmyndigheten får fatta beslut i ärendet först efter samråd med den eller de övriga tillståndsmyndigheter som är berörda. I ett sådant ärende skall ansökan avslås om någon av de berörda tillståndsmyndigheterna anser att tillstånd inte skall beviljas.

Tillstånd till utförelse av kulturföremål är i dag inte tidsbegränsat. Kulturrådet har utan någon motivering föreslagit att tillstånd till utförelse av kulturföremål skall vara giltigt under ett år efter meddelandet.

Jag har inte funnit skäl föreligga att föreslå en tidsbegränsning.

I likhet med kulturrådet anser jag att den som ansöker om utförelsetillstånd i princip själv skall vara skyldig att svara för en fotografisk basdokumentation av föremålet ifråga. Denna bör utgöras av ett tydligt, välliknande, svart/vitt fotografi i två kopior. Av kopiorna bör ett exemplar bevaras hos handläggande tillståndsmyndighet. Det andra kan användas för remissändamål och återställas till den sökande i samband med att beslut i ärendet meddelas.

Jag kommer längre fram att ange när tillståndsmyndigheten bör ha möjlighet att medge undantag från kravet på en fotografisk basdokumentation. Jag kommer senare även att ange vad som bör gälla om tillståndsmyndigheten vill granska föremålet (avsnitt 5).

3.10 Överklagande m. m.

Jag delar här helt synpunkterna i proposition 1981/82: 82 (s. 21-22) och hänvisar därför i dessa frågor till propositionen där det sades följande:

Om riksantikvarieämbetet och statens historiska museer inte har beviljat tillstånd till utförelse kan man i dag besvära sig hos regeringen.

Kulturrådet har föreslagit att talan skall få föras hos kammarrätten i Stockholm om tillståndsmyndighet har avslagit en begäran om utförseltillstånd.

Kammarrätten i Stockholm har i sitt remissvar tillstyrkt kulturrådets förslag och framhållit att kammarrätten i valet mellan tänkbara fullföljdsinstanser synes vara mest naturlig, även om prövningen i allmänhet torde vara av den arten att domstolen för sin bedömning i mycket blir beroende av särskild expertis. Nordiska museet däremot menar att vad som provas vid tillståndsgivningen är en lämplighetsavvägning från antikvarisk och kulturpolitisk utgångspunkt av dem som besitter den högsta kompetensen i landet inom resp. ansvarsområde. Därför saknas det enligt museet grund för att föreslå en besvärordning som innebär att ärende skall kunna överklagas till förvaltningsdomstol. Beslut skall i stället kunna överklagas hos regeringen.

I likhet med kulturrådet föreslår jag att kammarrätten blir fullföljdsinstans då en tillståndsmyndighet har avslagit en ansökan om tillstånd till utförsel.

Andra beslut som en tillståndsmyndighet har meddelat enligt den föreslagna lagen bör inte få överklagas.

Vad gäller påföljd för olovlig utförsel bör liksom f. n. gälla vad som stadgas i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling.

3.11 Undantag från föreskrifterna

Det framhölls i proposition 1981/82: 82 att det i vissa fall kunde visa sig obilligt att ett föremål inte skulle få föras ut på grund av sin stora betydelse för det nationella kulturarvet. Jag föreslår därför, liksom det gjordes tidigare, att regeringen om synnerliga skäl föreligger får medge att kulturföremål som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet får föras ut utan tillstånd. Tillståndsmyndigheten bör ha avslagit ansökan om tillstånd innan en framställning görs hos regeringen. Sådana synnerliga skäl kan föreligga när en enskild person av ekonomiska skäl är tvungen att sälja ett kulturföremål av stort ekonomiskt värde och det inte finns någon köpare i Sverige. Det kan också vara fallet då en utomlands bosatt person får ett kulturföremål i gåva och det skulle anses stötande om utförsel inte fick ske.

3.12 Ikraftträdande

Lagen bör träda i kraft den 1 juli 1986. Genom lagen bör kungörelsen (1927: 129) angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål upphävas. Om ansökan om utförsel har getts in före utgången av juni 1986 och gäller föremål som omfattas av 1927 års kungörelse bör de äldre bestämmelserna tillämpas vid prövningen av ansökningen. Tillstånd som har beviljats med stöd av 1927 års kungörelse bör fortfarande gälla.

3.13 Förföpslag

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har enligt sitt uppdrag lagt fram förslag till lag om förföps av kulturföremål. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har vid utarbetandet av förslaget utgått från att en utförsellag som i allt väsentligt motsvarar förslaget i proposition 1981/82:82 också skall gälla. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer förföslår att de tillståndsmyndigheter som anges i nämnda proposition skall ges förföpsrätt vid försäljning på offentlig auktion av föremål som omfattas av utförsellagen.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer framhåller att förföpsrätten i många fall kommer att kunna utövas med anlitande av museernas ordinarie inköpsanslag. I andra fall, med speciellt höga värden, måste man däremot räkna med att kunna repliera på det statliga inköpsanslaget.

Flera remissinstanser är positiva till förslaget om statlig förföpsrätt. Av dessa anser dock några, bl. a. kammarrätten i Stockholm, att lagförslaget måste omarbetas grundligt och byggas ut. Bl. a. kammarrätten i Stockholm anför att det också är viktigt att tillståndsmyndigheterna får tillräckliga ekonomiska resurser för att kunna utöva förföpsrätten.

Ett par remissinstanser, bl. a. Göta hovrätt, avstyrker förslaget om förföpsrätt. Hovrätten anser att starka allmänna intressen måste vara i fara för att en så ingripande åtgärd som ett inträde i ett civilrättsligt avtal mellan enskilda skall kunna godtas. Ett inlösenförfarande skulle stå i bättre överensstämmelse med grundläggande principer i svenskt rättssystem än den föreslagna förföpsrätten. Hovrätten förföslår att principerna för ett inlösenförfarande blir föremål för utredning.

Jag anser liksom Göta hovrätt att en förföpsrätt skulle innebära en för ingripande åtgärd. En förföpslag skulle dessutom för att bli verkningsfull förutsätta nya ekonomiska åtaganden från statens sida. Jag anser att det statsfinansiella läget f. n. är sådant att det inte är möjligt att i detta fall förföslå några nya resurser. Jag avstår framför allt av dessa skäl från att lägga fram ett lagförslag om förföps. Däremot anser jag att det särskilda statliga inköpsanslaget bör finnas kvar.

3.14 Fornfynd

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer förföslår i sin memoria att alla fornsaker funna i Sverige skall omfattas av utförsellagen.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer framhåller att det redan nu finns ett skydd för vissa typer av fornfynd. Nuvarande lagskydd och även själva begreppet "fornfynd" är emellertid direkt knutna till upphittandet. Om det av olika skäl inte längre är möjligt att fastställa när, var eller av vem ett föremål har påträffats kan det inte anses som ett fornfynd i fornminneslagens mening och staten kan inte heller hävda någon

rätt till föremålet. Härav följer att fornfynd inte kan användas som allmänt begrepp för det arkeologiska föremålsbeståndet som den nya utförsellagen skall skydda.

Ämbetet föreslår i stället införandet av ett nytt begrepp "fornsaker". Med fornsaker skall i utförsellagen avses föremål från fasta forn lämningar eller föremål som kan anses vara minst ett hundra år och som vid det ursprungliga upphittandet saknade ägare. För att ett föremål av sistnämnda slag skall kunna rubriceras som fornsak bör i övrigt krävas att det ursprungligen skall ha hittats i Sverige, i jord, i gamla byggnader eller annorstädes. Föremålet skall således avsiktligt eller oavsiktligt ha dolts eller lämnats på ett sådant sätt att det har kommit att döljas. Till gruppen fornsaker skall även räknas ben och andra lämningar av djur eller människor liksom växter och växtdelar.

Remissinstanserna har i allmänhet tillstyrkt eller inte haft några större invändningar mot förslaget om fornsaker. Göta hovrätt understryker dock vikten av att begreppet fornsaker blir klart definierat i lagtexten.

Jag delar Göta hovrätts uppfattning att begreppet fornsaker inte utan preciseringar kan tas upp som en sådan föremålsgrupp som bör åtnjuta skydd enligt utförsellagen. De grupper som jag föreslår skall omfattas av lagen är begränsade och utformade så att den enskilde lätt skall kunna avgöra om ett föremål omfattas av lagen eller inte. Ordet "fornsaker" ger däremot inte någon anvisning om vilka föremål som avses. Denna brist på konkretion blir än tydligare när riksantikvarieämbetet och statens historiska museer säger att med fornsaker avses föremål som kan antas vara mer än 100 år gamla. Ämbetet är också medvetet om att detta inte är någon egentlig avgränsning och gör därför tillägget att föremålet ursprungligen skall vara hittat i Sverige och vid upphittandet ha saknat ägare. Om föremålet ursprungligen är hittat eller inte är emellertid ofta obekant för den enskilde. I fråga om vissa mycket gamla föremål kan lekmannen kanske genom att anlita en expert få besked om föremålet sannolikt har hittats i Sverige. Huruvida det vid upphittandet saknade ägare torde däremot sällan kunna fastställas. Jag anser alltså att riksantikvarieämbetet och statens historiska museers förslag inte är tillämpligt. Det har under beredningsarbetet framkommit att riksantikvarieämbetet och statens historiska museer inte längre anser det nödvändigt att fornsaker omfattas av utförsellagen. Jag avstår därför från att lägga fram förslag i denna del.

3.15 Övervakning av utförsellagens efterlevnad

När det gäller övervakningen av lagens efterlevnad har jag samma uppfattning som framfördes i proposition 1981/82: 82 (s. 23), där det anfördes.

Ett ställningstagande till förbud mot utförsel av kulturföremål bör grundas på kulturpolitiska överväganden och inte avgöras med hänsyn till svårigheterna att övervaka förbudets efterlevnad.

Kontroll av utförelse av föremål bör ske inom ramen för det ordinarie tullförfarandet. Tullmyndighet bör sålunda få bestämma vilka uppgifter som skall lämnas i samband med utförelse av föremål och vilka krav som skall ställas i fråga om uppgifternas styrkande.

Det ankommer på tullverket att vaka över att förbudet mot utförelse av kulturföremål efterlevs. Någon mer omfattande kontroll kan inte utövas. Kontrollen måste bygga antingen på en stickprovsmetod, enligt vilken kontrollobjekten väljs ut slumpvis eller på grundval av erhållna upplysningar.

Kontrollen över utförelse av kulturföremål består i allmänhet av en granskning av de anmälningshandlingar och andra dokument som exportören är skyldig att lämna till tullverket vid utförelsen. Undersökning av de varor som har anmälts till utförelse förekommer endast i ringa utsträckning.

Tullverkets möjligheter att hindra illegal utförelse är begränsade och önskvärdheten av en ökad tullövervakning av utförelseförbudets efterlevnad måste vägas mot andra intressen i samband med trafiken över gränserna. Det är önskvärt att de nordiska tullmyndigheterna samarbetar i frågor om utförelse av kulturföremål. Det synes emellertid inte realistiskt att räkna med en utökad övervakning av utförelsen av kulturföremål.

3.16 Information

I proposition 1981/82: 82 ströks särskilt under att ett viktigt inslag när det gällde att skydda vårt kulturarv var att information om gällande bestämmelser spreds till allmänheten, till institutioner och organisationer samt till dem som yrkesmässigt hade befattning med utförelse av kulturföremål. Vidare framhölls att informationen borde utformas så att den inte endast gav kännedom om rådande förbud utan också bidrog till förståelsen av värdet att bevara och vårda kulturarvet. Informationen till allmänheten kunde ske genom många kanaler, bl. a. genom press, radio och TV. Studieförbund, föreningar och organisationer som t. ex. hembygdsrörelsen var andra möjliga informationskanaler. Jag delar helt de här framförda synpunkterna.

Jag har i det föregående föreslagit att ansökningar om utförelsetillstånd skall ges in till riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Jag har även föreslagit att riksantikvarieämbetet och statens historiska museer bör följa utvecklingen inom samtliga föremålsområden och verka för en enhetlig praxis. Jag anser det därför lämpligt att riksantikvarieämbetet och statens historiska museer även ansvarar för informationsinsatser. Därvid bör självfallet myndigheten samarbeta med andra berörda organ inte minst tullverket. Mina förslag i detta avseende överensstämmer med ställningstagandena i proposition 1981/82: 82.

När det gäller informationsinsatsernas finansiering har jag i 1985 års budgetproposition (prop. 1984/85: 100 bil. 10 s. 429 och 485) under anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål tagit upp vissa medel som förstärkning till riksantikvarieämbetet och statens historiska museer för bl. a. detta ändamål.

3.17 Avgiftsfinansiering

En administration för tillståndsgivningen finns redan hos riksantikvarieämbetet och statens historiska museer samt hos Nordiska museet. Antalet ansökningar uppgick kalenderåret 1972 till 34 och avsåg 94 föremål. Budgetåret 1981/82 var motsvarande siffror 587 och 1 299, alltså en ökning med 553 resp. 1 205. Budgetåret 1982/83 sjönk antalet ansökningar till 367 och antalet föremål till 1 150 för att budgetåret 1983/84 åter öka till 460 resp. 1 218. Som jag angett i det föregående avser den nuvarande tillståndsprovningen huvudsakligen träföremål. Tillståndsprovningen är i dag avgiftsfri.

Mina förslag i det föregående innebär i förhållande till nuläget att tillståndsprovningen för riksantikvarieämbetet och statens historiska museer i fortsättningen i stort kommer att begränsas till samordnande funktioner. För Nordiska museets del medför de föreslagna förändringarna att situationen blir oförändrad i fråga om vissa ärendegrupper men också att en del nya kommer till samtidigt som en del andra utgår, antingen genom att de inte längre omfattas av utförselskydd eller genom att de tas över av annan tillståndsmyndighet. Riksarkivet, kungl. biblioteket och statens konstmuseer har inte hittills haft befattning med tillståndsärenden. För de två förstnämnda bedöms inte tillståndsgivningen bli särskilt betungande. När det gäller konstmuseerna är det svårt att ha någon bestämd uppfattning om ärendemängden. Å ena sidan hör de föremålsgrupper som konstmuseerna skall tillståndsbehandla till dem som vanligtvis förs ut. Å andra sidan är det svårt att f. n. bedöma vad värdegränsen om 50 000 kr. kommer att få för betydelse för ärendemängden.

I proposition 1981/82: 82 föreslogs att tillståndsgivningen skulle avgiftsbeläggas. Avgifternas storlek skulle bestämmas med utgångspunkt i de genomsnittliga handläggningskostnaderna hos myndigheterna.

Jag har för egen del efter samråd med de blivande tillståndsmyndigheterna stannat för att t. v. inte föreslå någon avgiftsbeläggning. Kostnaderna för ärendehandläggningen bör således kunna täckas inom ramen för tillståndsmyndigheternas ordinarie anslag. Jag utesluter dock inte att det längre fram kan visa sig nödvändigt att avgiftsbelägga tillståndsgivningen.

4 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom utbildningsdepartementet upprättats förslag till lag om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*.¹

¹ Bilagan har uteslutits här. Frånsett några redaktionella ändringar är förslaget likalydande med det som är fogat till propositionen.

5 Specialmotivering

Den föreslagna lagen är avsedd att förhindra att äldre kulturföremål, som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, förs ut ur landet. Principerna för utformningen av skyddet bör vara att tillstånd måste sökas för utförsel av föremål av vissa kategorier som bedömts som kulturhistoriskt värdefulla och i behov av skydd. För de föremål som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet bör prövningen i princip medföra förbud mot utförsel medan i övriga fall tillstånd medges.

Lagens ändamål m. m.

1 §

I denna lag finns föreskrifter om utförsel av vissa äldre svenska och utländska kulturföremål.

Lagen har till ändamål att förhindra att äldre kulturföremål, som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, förs ut ur landet.

2 §

Med svenska kulturföremål avses föremål, som är eller kan antas vara framställda i Sverige eller av en svensk i ett annat land.

Med utländska kulturföremål avses föremål som är framställda av en icke-svensk i ett annat land.

De gränser som Sverige har vid denna lags ikraftträdande är avgörande vid bestämmandet av vad som i historisk tid skall anses som Sverige respektive annat land och vem som skall anses som svensk respektive icke-svensk.

Tillstånd till utförsel

3 §

Den som vill föra ut ett kulturföremål ur landet skall ha tillstånd till utförseln, om föremålet är av det slag som anges i 4–6 §§.

Bestämmelserna i 1–3 §§ har behandlats i den allmänna motiveringen (3.1, 3.2 och 3.3).

Svenska föremål

4 §

Svenska föremål:

1. *Föremål, som har framställts före år 1600, oavsett värde:*

- a) tryckta skrifter, kartor och bilder samt
- b) handskrifter på pergament eller papper.

2. *Mer än 100 år gamla föremål oavsett värde:*

- a) dryckeskärl, seldon och textilredskap, om de är av trä och har målad eller skuren dekor,
- b) folkdräkter och broderad eller mönstervävd folklig textil,
- c) bonadsmåleri,
- d) möbler, speglar och skrin,
- e) golvvur, väggur och bordsur,
- f) signerade fajanser,
- g) musikinstrument samt
- h) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen.

3. *Mer än 100 år gamla föremål med ett värde över 50 000 kronor, i den mån föremålet inte kan hänföras under punkt 2:*

- a) målningar, teckningar och skulpturer,
- b) föremål av keramik, glas, guld, silver, brons och porfyr samt
- c) ljuskronor och vävda tapeter.

4. *Mer än 50 år gamla föremål med ett värde över 2 000 kronor:*

- a) samiska föremål,
- b) icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper,
- c) handritade kartor och ritningar samt
- d) tekniska modeller och prototyper samt vetenskapliga instrument.

Utländska föremål

5 §

Utländska föremål med ett värde över 50 000 kronor och som kan antas ha kommit till Sverige före år 1840:

- a) möbler, speglar och skrin,
- b) golvvur, väggur och bordsur,
- c) musikinstrument,
- d) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen,
- e) målningar, teckningar och skulpturer,
- f) föremål av keramik, glas, guld, silver, brons och elffenben samt
- g) ljuskronor och vävda tapeter.

Del av ett föremål

6 §

Tillstånd krävs även för utförelse av en del av ett sådant föremål som anges i 4 och 5 §§.

Lagtexten bör i preciserade former ange vilka föremålskategorier som kräver utförelsetillstånd. Riksantikvarieämbetet och statens historiska mu-

seer anför i sin promemoria att det finns motiv för det vid lagrådsbehandling och riksdagsbehandling av proposition 1981/82: 82 aktualiserade förslaget att låta utförsellagen innehålla en regel som ger regeringen befogenhet att komplettera uppräknningen med ytterligare föremålsgrupper i den mån det visar sig påkallat med hänsyn till lagens syfte. Jag anser att det kan bli svårt för den enskilde att veta vilka föremålskategorier som kräver utförseltillstånd om vissa är angivna i lag och vissa i förordning. Jag anser i stället att det är riksdagen som bör besluta om de föremålsgrupper som kräver utförseltillstånd.

4 §

I 4 § bör inledningsvis anges att den bör gälla svenska föremål.

I 4 § 1 a) och b) anges

- a) tryckta skrifter, kartor och bilder samt
- b) handskrifter på pergament eller papper.

Med tryckt skrift bör förstås sådan skrift som har framställts i tryckpress. Även tryckta kartor och bilder bör skyddas. Med hänsyn till den tvetsamhet som kan föreligga hos lekmannen beträffande vad som innefattas i begreppet tryckta skrifter bör kartor och bilder anges särskilt.

För föremålen under 1 a) och b) bör inte någon värdegräns gälla. Tillståndsplikten bör avse föremål som härrör från tiden före år 1600. Årtalet är valt framför allt med tanke på att skrifter som tryckts senare i regel redan finns i någon offentlig samling i Sverige.

I 4 § 2 a–c) anges

- a) dryckeskärl, seldon och textilredskap, om de är av trä och har målad eller skuren dekor,
- b) folkdräkter och broderad eller mönstervävd folklig textil,
- c) bonadsmåleri.

Dessa föremålsgrupper representerar folkligt konstnärligt skapande och hantverkskunnande. Det som återstår i dag av dessa ursprungligen mycket omfattande föremålsgrupper bör skyddas mot okontrollerad utförsel. Åldersgränsen bör sättas vid 100 år. Tillstånd bör krävas oavsett värde.

I 4 § 2 d) och e) anges

- d) möbler, speglar och skrin,
- e) golvvur, väggur och bordsur.

De föremål som finns angivna här spänner över alla samhällsskikt. De kan härröra från den folkliga kulturen, från borgerskapets hem i städerna eller från slott och herresäten. Åldersgränsen bör sättas vid 100 år och tillstånd bör krävas oavsett värde.

I 4 § 2 f) anges signerade fajanser.

Utförelsen av fajanser har varit mycket omfattande under hela 1970-talet och 1980-talets början. Svenska fajanser bör därför i fortsättningen vara skyddade. Skyddet kan dock begränsas till att avse signerade fajanser. Åldersgränsen bör sättas vid 100 år och tillstånd bör krävas oavsett värde.

I 4 § 2 g) anges musikinstrument.

I slutet av 1970-talet genomförde Musikhistoriska museet en riksinventering av musikinstrument. Inventeringen gav vid handen att antalet musikinstrument med en ålder av mer än 100 år är begränsat. Musikinstrument av alla slag bör därför skyddas. Föremålsbeståndet är sådant att det inte går att peka ut särskilda instrumentgrupper. Åldersgränsen bör sättas vid 100 år och tillstånd bör krävas oavsett värde.

I 4 § 2 h) anges skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen.

Föremålen under denna punkt bör begränsas i förhållande till proposition 1981/82: 82.

Åldersgränsen bör sättas vid 100 år och tillstånd bör krävas oavsett värde.

Jag vill i detta sammanhang erinra om lagen (1982: 513) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m. m. Enligt denna gäller att krigsmateriel inte får föras ut ur riket utan tillstånd. Med krigsmateriel avses vissa i bilaga till förordning (1982: 1062) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m. m. angivna varor som inte har tillverkats före år 1890. Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag till åtgärder för att undvika en dubbel tillståndsprövning efter år 1990.

I 4 § 3 a)–c) anges

- a) målningar, teckningar och skulpturer,
- b) föremål av keramik, glas, guld, silver, brons och porfyr samt
- c) ljuskronor och vävda tapeter.

Om föremålet är av sådant slag att det kan hänföras under punkt 2 bör det hänföras dit och bedömningen ske enligt de kriterierna.

De under punkterna b) och c) angivna föremålsgrupperna återfanns i proposition 1981/82: 82 under beteckningen konsthantverk. Konsthantverk är emellertid ett mycket vitt och vagt begrepp. Jag anser att lagtexten vinner i klarhet genom en precisering av de materialområden resp. föremålskategorier som berörs.

Åldersgränsen bör sättas vid 100 år och föremålet bör ha ett värde överstigande 50 000 kr.

I 4 § 4 anges

- a) samiska föremål,
- b) icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper,

- c) handritade kartor och ritningar samt
- d) tekniska modeller och prototyper samt vetenskapliga instrument.

De under punkterna a)–c) upptagna föremålskategorierna överensstämmer helt med vad som fanns angivet i proposition 1981/82: 82.

Dessutom bör föremålen under d) skyddas. Jag avser här föremål av militär, maritim, flygteknisk eller allmän ingenjörsteknisk och vetenskaplig art.

Det samiska kulturarvet, som jag anser att det är av särskild vikt att skydda, innehåller i dag endast ett fåtal föremål med en ålder överstigande 100 år. De traditionella formerna har dock bevarats in på 1920-talet. Jag delar därför den i proposition 1981/82: 82 framförda uppfattningen att en 50-årsgräns bör gälla för de föremål som kan hänföras till det samiska kulturarvet.

Med samiska föremål avser jag föremål brukade inom de traditionella samiska näringarna, renskötsel, jakt och fiske samt byggnadskonstruktioner i anslutning härtill. Med samiska föremål avser jag vidare föremål tillhörande hushållet och den samiska dräkten samt kulturföremål. Även det s. k. lappsilvret bör räknas som samiskt föremål.

Åldersgränsen bör även för föremålen under punkterna b)–d) sättas vid 50 år.

Nu upptagna föremål bör som jag anfört i den allmänna motiveringen ha ett värde överstigande 2 000 kr.

5 §

I 5 § bör inledningsvis anges att den bör gälla utländska föremål med ett värde över 50 000 kr. och som kan antas ha kommit till Sverige före år 1840.

I 5 § anges

- a) möbler, speglar och skrin,
- b) golvur, väggur och bordsur,
- c) musikinstrument,
- d) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen,
- e) målningar, teckningar och skulpturer,
- f) föremål av keramik, glas, guld, silver, brons och elfenben samt
- g) ljuskronor och vävda tapeter.

Föremålsgrupperna överensstämmer utom beträffande f) med de som har angetts i 4 § 2 d)–e) och g)–h) samt 4 § 3 a) och c). Beträffande f) föreligger viss skillnad mot 4 § 3 b) i fråga om de uppräknade materialområdena. Porfyr som är angett i 4 § 3 b) är ett svenskt material och bör därför inte tas upp här. Däremot bör här anges elfenben.

6 §

I 6 § anges att tillståndsplikt bör gälla även delar av de i 4 och 5 §§ nämnda föremålen.

Prövningen av ansökningar om tillstånd till utförelse7 §²

Tillstånd till utförelse skall ges om föremålet inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

Även om föremålet har sådan betydelse för det nationella kulturarvet får tillstånd ges till utförelse, om det förvärfvas av en institution i utlandet.

Som jag har framhållit i den allmänna motiveringen bör tillstånd till utförelse ges om det inte gäller föremål som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet. Detta bör framgå av lagtexten. Jag har tidigare också utvecklat vilka kriterier som jag anser bör gälla vid prövningen. Jag vill här särskilt framhålla att jag anser att ett föremål måste anses ha stor betydelse för det nationella kulturarvet om det är unikt eller har bevarats relativt intakt och tillhör en föremålsgrupp som det inte längre finns ett representativt bestånd av i landet.

Jag anser emellertid att det bör finnas möjlighet till undantag från denna regel. Åtgärderna att skydda kulturarvet får inte innebära ett absolut förbud mot utförelse av värdefulla kulturföremål. Det ligger ett värde även i att kännedom om svensk kultur sprids utanför landets gränser och att den kan ges en fullvärdig presentation i museer och andra institutioner i utlandet. När en sådan institution önskar förvärva ett kulturföremål som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet anser jag därför att tillståndsmyndigheten bör ha möjlighet att medge detta. En sådan regel bör föras in i lagen. Förslag härom fanns också i proposition 1981/82: 82.

Generella undantag8 §³

Ett föremål får dock föras ut ur landet utan tillstånd, om

1. föremålets ägare flyttar från Sverige för att bosätta sig i ett annat land,
2. föremålet genom arv, testamente eller bodelning har förvärfvats av en enskild person som är bosatt i annat land,
3. föremålet förs ut av en offentlig institution eller en institution som får bidrag av stat, kommun eller landstingskommun och det skall föras tillbaka till Sverige.

² 7 § motsvarar 8 § i förslaget som är fogat till propositionen.

³ 8 § motsvarar 7 § i förslaget som är fogat till propositionen.

3 Riksdagen 1984/85. 1 saml. Nr 179

4. föremålet förs ut av en enskild person för att användas i samband med offentlig kulturverksamhet och det skall föras tillbaka till Sverige eller
5. föremålet är tillfälligt inlånat från utlandet.

De i 8 § upptagna undantagsfallen var även angivna i proposition 1981/82: 82.

Beträffande punkt 1 gäller redan i dag undantag från utförselbudet då ägaren flyttar från Sverige för att bosätta sig i utlandet. Det är väsentligt att detta undantag även i fortsättningen får gälla.

Undantaget i punkt 2 är i dag inte reglerat men enligt nuvarande praxis ges tillstånd till utförsel av föremål som genom arv, testamente eller bodelning har tillfallit person som är bosatt utomlands om inte särskilda skäl föreligger däremot. Eftersom det är väsentligt att omfattningen av lagen begränsas i så stor utsträckning som möjligt anser jag att tillstånd inte behövs i detta fall.

Undantaget i punkt 3 är motiverat bl. a. av skälet att det är angeläget att kunna sprida kunskap utomlands om svensk kultur. Jag tänker t. ex. på när ett museum eller ett arkiv eller ett bibliotek för utställningsändamål vill föra ut ett kulturföremål.

Undantaget i punkt 4 kan bli aktuellt t. ex. då en musiker är engagerad utomlands för en kortare tid. En konsert för allmänheten måste givetvis anses som offentlig kulturverksamhet. Däremot är, enligt min mening, en antikvitetsmessa inte att anse som offentlig kulturverksamhet.

Vad gäller undantaget i punkt 5 avser jag t. ex. sådana fall då ett museum lånar föremål från utlandet till en utställning.

Tillståndsmyndigheter

9 §

Frågor om tillstånd till utförsel skall prövas av kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet, statens konstmuseer eller Stiftelsen Nordiska museet (tillståndsmyndigheter).

För varje slag av föremål, som anges i 4 och 5 §§, föreskriver regeringen vilken tillståndsmyndighet som skall pröva ansökan om tillstånd.

Bestämmelsen i första stycket har behandlats i den allmänna motiveringen (3.8).

Beträffande bestämmelsen i andra stycket har jag tidigare anfört att det bör ankomma på regeringen att föreskriva hur handläggningen av ärenden rörande olika kategorier av föremål skall fördelas på tillståndsmyndigheterna. Upplysningsvis vill jag ange hur jag tänker mig att fördelningen kan ske mellan de olika tillståndsmyndigheterna.

Föremål inom kungl. bibliotekets ansvarsområde:

- a. tryckta skrifter, kartor och bilder.
- b. icke tryckta brev, dagböcker, manuskript och noter i den mån föremålen härrör från författare och tonsättare.

Föremål inom Nordiska museets ansvarsområde:

- a. dryckeskärl, seldon och textilredskap, om de är av trä och har målad eller skuren dekor,
- b. folkdräkter och broderad eller mönstervävd folklig textil,
- c. bonadsmåleri.
- d. möbler, speglar och skrin,
- e. golvur, väggur och bordsur,
- f. signerade fajanser,
- g. musikinstrument,
- h. skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen,
- i. samiska föremål,
- j. tekniska modeller och prototyper samt vetenskapliga instrument.

Sådana möbler, speglar och skrin samt golvur, väggur och bordsur som avses i 5 § lagen (1985:000) om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål bör dock föras under statens konstmuseers ansvarsområde.

Sådana skrin samt blankvapen och skyddsvapen som härrör från svenska kyrkor bör dock föras under riksantikvarieämbetet och statens historiska museers ansvarsområde.

Föremål inom riksarkivets ansvarsområde:

- a. handskrifter på pergament eller papper,
- b. icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper,
- c. handritade kartor och ritningar.

Sådana icke tryckta brev, dagböcker, manuskript och noter som härrör från författare och tonsättare har dock som tidigare nämnts förts under kungl. bibliotekets ansvarsområde.

Föremål inom statens konstmuseers ansvarsområde:

- a. Sådana möbler, speglar och skrin samt golvur, väggur och bordsur som avses i 5 § lagen (1985:000) om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål,
- b. målningar, teckningar och skulpturer,
- c. föremål av keramik, glas, guld, silver, brons, porfyr och elfenben samt
- d. ljuskronor och vävda tapeter.

Sådana målningar och skulpturer, föremål av guld, silver och brons samt ljuskronor som härrör från svenska kyrkor bör dock föras under riksantikvarieämbetet och statens historiska museers ansvarsområde.

Föremål inom riksantikvarieämbetet och statens historiska museers ansvarsområde:

- a. skrin,
  - b. blankvapen och skyddsvapen,
  - c. målningar och skulpturer,
  - d. föremål av guld, silver och brons,
  - e. ljuskronor,
- i den mån samtliga nu nämnda föremål härrör från svenska kyrkor.

Jag har tidigare redogjort för vad som bör gälla när det visar sig att ett föremål kan hänföras till flera tillståndsmyndigheter.

Handläggningen av tillståndsärenden m. m.

10 §

Ansökan om tillstånd skall ges in till riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, som, om ansökningen enligt föreskrift meddelad med stöd av 9 § skall prövas av annan tillståndsmyndighet, överlämnar ansökningen till denna.

11 §

Rör en ansökan mer än en av tillståndsmyndigheterna beslutar riksantikvarieämbetet och statens historiska museer vilken tillståndsmyndighet som skall handlägga ansökningen. Den tillståndsmyndigheten får fatta beslut i ärendet först efter samråd med den eller de övriga tillståndsmyndigheter som är berörda. I sådana ärenden skall ansökan avslås om någon av de berörda tillståndsmyndigheterna anser att tillstånd inte skall beviljas.

Bestämmelserna i 10–11 §§ har behandlats i den allmänna motiveringen (3.9).

12 §

Den, som ansöker om tillstånd att föra ut ett föremål, skall till ansökan foga två svartvita fotografier av föremålet. Fotografier behövs dock inte om ansökan avser föremål som avses i 4 § 1 a) och 4 b). Fotografier behövs inte heller om tillståndsmyndigheten medger undantag från detta krav.

Sökanden skall på begäran av tillståndsmyndigheten ställa föremålet till dess förfogande för granskning.

Bestämmelserna i 12 § första stycket har delvis behandlats i den allmänna motiveringen (3.9). Jag vill här ange när en fotografisk dokumentation inte behövs enligt min mening. Fotografier bör av praktiska skäl inte krävas då ansökan gäller tryckta skrifter, kartor och bilder samt icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper.

Förteckning över det material som omfattas av ansökan bör dock inges på begäran av tillståndsmyndigheten. Tillståndsmyndigheten bör i vissa fall ha möjlighet att medge undantag från kravet på en fotografisk basdokumentation. Så bör normalt vara fallet då föremålen finns väl presenterade i tryckt skrift, t. ex. i auktionskataloger eller konstböcker.

Beträffande bestämmelserna i andra stycket anser jag att föremålen på begäran av tillståndsmyndigheten bör ställas till förfogande för granskning. Granskning bör få ske där föremålet befinner sig.

13 §

Förvaltningslagen (1971: 290) skall tillämpas i fråga om tillståndsärenden som handläggs av Stiftelsen Nordiska museet. Beslut i sådant ärende fattas av stiftelsens styresman eller annan tjänsteman som styresmannen utser.

Bestämmelsen i 13 § har behandlats i den allmänna motiveringen (3.9).

Överklagande

14 §

Har en tillståndsmyndighet avslagit en ansökan om tillstånd till utförsel, får beslutet överklagas hos kammarrätten genom besvär.

Andra beslut, som en tillståndsmyndighet har meddelat enligt denna lag, får inte överklagas.

Undantag från föreskrifterna

15 §

Även om ett kulturföremål är av stor betydelse för det nationella kulturarvet får regeringen om synnerliga skäl föreligger medge att föremålet förs ut utan tillstånd.

Ansvar

16 §

Om ansvar för olovlig utförsel av kulturföremål och för försök därtill finns bestämmelser i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling.

Bestämmelserna i 14–16 §§ har behandlats i den allmänna motiveringen (3.10 och 3.11).

6 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över lagförslaget.

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

*Bilaga 1**I proposition 1981/82:82 lämnat förslag***Förslag till****Lag om utförsel av vissa äldre kulturföremål**

Härigenom föreskrivs följande.

1 § I denna lag ges föreskrifter om utförsel av vissa äldre kulturföremål.

Föreskrifterna har till syfte att förhindra att äldre svenska kulturföremål, som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, förs ut ur landet.

2 § Den som vill föra ut ett föremål ur landet skall ha tillstånd till utförseln, om föremålet tillhör någon av följande föremålsgrupper:

1. föremål som har framställts före år 1600:

a) tryckta skrifter, kartor och bilder samt

b) handskrivna bokverk på pergament,

2. mer än 100 år gamla föremål:

a) byggnader och – om de har utgjort fast inredning i byggnader – dörrar, dörromfattningar, fönster, fönsteromfattningar, fönsterluckor, dekorerade tak, takmålningar, dörröverstycken, listverk, väggpaneler, målade väggfält, kakelugnar, sättugnar, spisomfattningar, beslag, lås och andra smiden, vindflöjlar och urverk,

b) möbler, speglar, skrin, belysningsföremål, tapeter, leksaker, skrivdon, hygienartiklar, rökdon samt föremål för beredning, servering, förtäring och förvaring av föda och dryck,

c) ryor, vävnader, broderier och spetsar samt textilredskap med målad eller skuren dekor,

d) civila och militära uniformer samt folkdräkter,

e) musikinstrument,

f) golvur, väggur, konsolur och bordsur,

g) vapen, ammunition, krutbehållare, gehäng, rustningar och sköldar samt

h) målningar, teckningar, skulpturer och konsthantverk,

3. mer än 50 år gamla föremål:

a) samiska föremål,

b) inte tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper samt

c) handritade kartor och ritningar.

3 § Tillstånd krävs även när det är fråga om utförsel av en del av ett sådant föremål som anges i 2 §.

4 § Ett föremål får dock föras ut ur landet utan tillstånd, om

1. föremålets värde inte överstiger 1 000 kronor,

2. föremålet är framställt i annat land,

3. föremålets ägare flyttar från Sverige för att bosätta sig i ett annat land,

4. föremålet genom arv, testamente eller bodelning har förvärvats av en enskild person som är bosatt i annat land,

5. föremålet förs ut av en offentlig institution eller en institution som får bidrag av stat, kommun eller landstingskommun och det skall föras tillbaka till Sverige.

6. föremålet förs ut av en enskild person för att användas i samband med offentlig kulturverksamhet och det skall föras tillbaka till Sverige eller

7. föremålet är tillfälligt inlånat från utlandet.

5 § Tillstånd till utförsel skall ges om föremålet inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

Även om föremålet har sådan betydelse för vårt kulturarv får tillstånd ges till utförsel, om det förvärvas av en institution i utlandet.

6 § Frågor om tillstånd till utförsel skall prövas av kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet, statens konstmuseer eller Stiftelsen Nordiska museet (tillståndsmyndigheter).

För varje slag av föremål, som anges i 2 §, föreskriver regeringen vilken tillståndsmyndighet som skall pröva ansökan om tillstånd.

7 § Ansökan om tillstånd skall ges in till riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, som, om ansökningen enligt föreskrift meddelad med stöd av 6 § skall prövas av annan tillståndsmyndighet, överlämnar ansökningen till denna.

8 § Rör en ansökan mer än en av tillståndsmyndigheterna beslutar riksantikvarieämbetet och statens historiska museer vilken tillståndsmyndighet som skall handlägga ansökningen. Den tillståndsmyndigheten får fatta beslut i ärendet först efter samråd med den eller de övriga tillståndsmyndigheter som är berörda. I sådana ärenden skall ansökan avslås om någon av de berörda tillståndsmyndigheterna anser att tillstånd inte skall beviljas.

9 § Den, som ansöker om tillstånd att föra ut ett föremål, skall till ansökan foga två fotografier av föremålet. Det gäller dock inte om ansökan avser föremål som avses i 2 § 1 a) och 3 b). Det gäller inte heller om tillståndsmyndigheten medger undantag från detta krav.

Tillståndsmyndigheten har rätt att granska det eller de föremål som sökanden vill föra ut.

10 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer bemyndigas att meddela föreskrifter om avgifter i ärenden om utförsel.

11 § Förvaltningslagen (1971:290) skall tillämpas i fråga om tillståndsärenden som handläggs av Stiftelsen Nordiska museet. Beslut i sådant ärende fattas av stiftelsens styresman eller annan tjänsteman som styresmannen utser.

12 § Har en tillståndsmyndighet avslagit en ansökan om tillstånd till utförsel, får beslutet överklagas hos kammarrätten genom besvär.

Andra beslut, som en tillståndsmyndighet har meddelat enligt denna lag, får inte överklagas.

13 § Även om ett kulturföremål är av stor betydelse för det nationella kulturarvet får regeringen om synnerliga skäl föreligger medge att föremålet förs ut utan tillstånd.

14 § Om påföljd för olovlig utförelse av kulturföremål och för försök därtill finns bestämmelser i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982. Genom lagen upphävs kungörelsen (1927: 129) angående förbud mot utförelse från riket av vissa äldre kulturföremål.

2. Har ansökan om utförelse getts in före utgången av juni 1982 och gäller ansökan föremål som omfattas av 1927 års kungörelse skall äldre bestämmelser tillämpas vid prövningen av ansökningen.

3. Tillstånd som har beviljats med stöd av 1927 års kungörelse gäller fortfarande.

Sammanfattning av riksantikvarieämbetet och statens historiska museers utredning Vissa förslag rörande lagstiftning avsedd att förhindra utförsel ur riket av kulturföremål

1 Inledning

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer anför att utgångspunkten för deras arbete har varit att förslagen i proposition 1981/82: 82 i allt väsentligt är väl ägnade att läggas till grund för statsmakternas slutliga ställningstaganden i utförselfrågan. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer anser att med de förslag till korrigeringar och kompletteringar, som de lägger fram i det följande, ett radikalt förbättrat skydd bör kunna vinnas för bevarande inom landet av föremål som utgör betydelsefulla inslag i det svenska kulturarvet.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museers utredningsarbete har varit koncentrerat till i huvudsak följande frågor: behandlingen av föremål av utländskt ursprung resp. av fornsynd, den värdemässiga avgränsningen av utförselförbudet samt införandet av statlig förköpsrätt.

2 Föremål av utländskt ursprung

Svensk kultur har alltid inspirerats av impulser från andra länder. För konstens och konsthantverkets del har detta skett genom att konstnärer och hantverkare har inkallats för att under längre eller kortare tid verka i Sverige. Men konst och konsthantverk har också importerats för att tillgodose en mer kräsen publik och för att tjäna som förebilder för en inhemsk produktion. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer föreslår mot den bakgrunden att även föremål av utländskt ursprung, som införskaffats för att ingå i en svensk kulturmiljö, skall omfattas av utförselförbudet.

För att minska antalet tillståndsprövningar bör dock endast föremål som har förts in i Sverige före år 1840 omfattas av förbudet. Verket motiverar sitt ställningstagande med att importen av unika utländska föremål avtar ett stycke in på 1800-talet. Anledningen är bl. a. en rikligare tillgång på mönsterblad och mönsterböcker men också den begynnande industrialismen med dess serietillverkning.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer framhåller att mängden av utförselärenden, som kan komma att aktualiseras när det gäller de utländska föremålen, givetvis också är beroende av var värdegränsen sätts. Men om den, åtminstone vad beträffar måleri, teckningar,

skulpturer och konsthantverk i ädla metaller, fastställs enligt verkets förslag i det följande, torde det inte bli fråga om något större antal ansökningsärenden per år. Visserligen skulle man, om de utländska föremålen utslöts helt, ytterligare kunna minska antalet ärenden något och därmed den administrativa kostnaden för reformen men detta skulle ske till priset av bristande logik i lagens utformning och förlusten av föremål av mycket hög dignitet, sådana som lagen i första hand är till för att skydda.

3 Fornfynd

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer anför att handeln med fornfynd hittills har varit ringa. En förändring har dock kunnat förmärkas under senare år. Det är därför angeläget att innan en sådan handel fått större omfattning skapa ett skydd mot icke önskvärd utförsel. Verket föreslår att alla fornsaker funna i Sverige skall omfattas av den nya lagen.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer framhåller att det redan nu finns ett skydd för vissa typer av fornfynd. Nuvarande lagskydd och även själva begreppet "fornfynd" är emellertid direkt knutna till upphittandet. Om det av olika skäl inte längre är möjligt att fastställa när, var eller av vem ett föremål har påträffats kan det inte anses som ett fornfynd i fornminneslagens mening, och staten kan inte heller hävda någon rätt till föremålet. Härav följer att fornfynd inte kan användas som allmänt begrepp för det arkeologiska föremålsbeståndet som den nya utförsellagen skall skydda.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer föreslår istället införandet av ett nytt begrepp "fornsaker". Med fornsaker skall i utförsellagen avses föremål från fasta fornlämningar eller föremål som kan anses vara minst ett hundra år och som vid det ursprungliga upphittandet saknade ägare. För att ett föremål av sistnämnda slag skall kunna rubriceras som fornsaker bör i övrigt krävas att det ursprungligen skall ha hittats i Sverige, i jord, i gamla byggnader eller annorstädes. Föremålet skall således avsiktligt eller oavsiktligt ha dolts eller lämnats på ett sådant sätt att det har kommit att döljas. Till gruppen fornsaker skall även räknas ben och andra fornlämningar av djur eller människor liksom växter och växtdelar.

I den europeiska konventionen till skydd för det arkeologiska arvet har i stället för fornsaker använts begreppet arkeologiska föremål. Verket anser dock att begreppet fornsaker är att föredra, eftersom det bättre överensstämmer med svenskt språkbruk.

När det gäller lagens tillämpning anser verket att tillstånd till utförsel som regel inte skall medges för fornsaker som är från tider för vilkas förståelse de och fornlämningarna är huvudkällan. Undantag bör kunna göras för att tillgodose vetenskapliga och museala behov.

3 Värdegränser

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer föreslår införandet av två värdegränser, en högre motsvarande två basbelopp enligt socialförsäkringslagen och en lägre motsvarande en tiondels basbelopp.

Verket motiverar sitt förslag om två värdegränser med att hänvisa till den mellanställning som Sverige intar i europeiska kultursammanhang. Liksom Finland och Norge har Sverige en genuin allmogekultur och även i övrigt ett lokalt betingat kulturarv. Men Sverige har också ett starkt internationellt kulturarv sammanhängande med Sveriges roll som stormakt under vissa perioder. Det senare avspeglar sig såväl i importerade objekt som i konst och konsthantverk av hög dignitet som producerats av svenskar med europeisk skolning.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer framhåller vidare att tillståndsmyndigheterna också kommer att tillämpa lagen olika. Från exempelvis statens konstmuseers sida kommer man att bevaka ett fåtal relativt exklusiva föremål av vilka en del betingar ett betydande pris på auktionsmarknaden. Från denna myndighets sida är man därför intresserad av en relativt ganska högt liggande värdegräns och av att stundom utöver tillgängliga inköpsanslag kunna aktivera en särskild inköpsordning. Från Nordiska museets sida kommer man däremot att genom tillståndsvägran syfta till att förebygga en uttunning och underrepresentation av föremål från särskilt den folkliga kulturen, vilka blivit begärliga på en kommersiell antikmarknad för försäljning utomlands. Om man skall kunna förebygga en sådan uttunning genom lagstiftning måste för de berörda kategorierna föremål en relativt låg värdegräns fastställas.

Mot bakgrund härav föreslår riksantikvarieämbetet och statens historiska museer att den högre värdegränsen skall vara förbehållen måleri (med undantag för folkligt bonadsmåleri), teckningar, skulpturer och konsthantverk i ädla metaller. Om denna gräns dras reduceras antalet prövningsärenden på ett önskvärt sätt samtidigt som berörda föremålskategorier erhåller tillräckligt skydd. Genom att sätta denna värdegräns så pass högt undviker man dessutom att så radikalt ändra förutsättningarna för den svenska antikauktionshandeln att den lockas till utflyttning ur landet. För övriga i propositionen upptagna föremålskategorier föreslås den lägre värdegränsen gälla.

4 Förförskotts rätt

Ett kategoriskt förbud mot utförelse av föremål, som betingar höga belopp stöter på stora svårigheter. I proposition 1981/82: 82 har detta beaktats på så sätt att regeringen har föreslagits kunna ge dispens vid tillfällen då enskild person är tvungen att sälja ett kulturföremål av stort ekonomiskt

värde och det inte finns någon egentlig köpare i Sverige. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer föreslår att staten i sådana fall bör ha möjlighet att lösa in föremålet till det pris som det skulle betinga vid försäljning utomlands.

Vidare kan objekt ur denna kategori, speciellt i samband med offentliga auktioner, råka ut för en mycket snabb värdestegring genom att de köps och omedelbart åter säljs till konsthandlare med väl utvecklade internationella kontakter. För att komma till rätta med detta problem, då föremålen hotar att försvinna ur landet, föreslår verket att de tillståndsmyndigheter, som anges i proposition 1981/82: 82, skall ges förköpsrätt vid försäljning på offentlig auktion av föremål som omfattas av lagens skydd mot utförsel. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museers förslag till lag om förköp av kulturföremål framgår av bilaga 3.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer framhåller att förköpsrätten i många fall kommer att kunna utövas med anlitan av museernas ordinarie inköpsanslag. I andra fall, med speciellt höga värden, måste man däremot räkna med att kunna repliera på det statliga inköpsanslaget. Det är därför viktigt att detta anslag får finnas kvar. Verket räknar dock inte med att det kommer att röra sig om många förköp per år, kanske inte ens varje år.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer anför slutligen att det finns motiv för det vid lagrådsbehandling och riksdagsbehandling av proposition 1981/82: 82 aktualiserade förslaget, att låta utförsellagen innehålla en regel som ger regeringen befogenhet att komplettera uppräknningen med ytterligare föremålsgrupper i den mån det visar sig påkallat med hänsyn till lagens syfte.

5 Samrådsskrivelser

5.1 Riksarkivet

Riksarkivet (RA) ansluter sig till riksantikvarieämbetet och statens historiska museers förslag att också föremål av utländskt ursprung skall omfattas av lagen. RA anser dock att föremål som framställts i utlandet av svenskar, som brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper, hör till det nationella kulturarvet och bör betraktas som svenska. Vidare bör enligt RA samma tidsgränser gälla för föremål som framställts i utlandet som för andra föremål, vilka omfattas av lagen.

RA finner förslaget om en differentiering av värdegränserna ändamålsenlig.

När det gäller förslaget att knyta värdegränserna till basbeloppet anför RA att det kan synas praktiskt men torde från allmänhetens synpunkt vara svårförståeligt. Mycket få personer vet omedelbart hur mycket ett dubbelt basbelopp eller ett tiondels basbelopp representerar i pengar. Ett så grund-

läggande begrepp i lagen som en värdegräns måste uttryckas med en klart angiven summa även om lagen därigenom måste ändras efter bestämda intervaller.

RA ansluter sig i stort till förslaget om förköpsrätt. En förutsättning för att förslaget skall fungera är att de tillståndsmyndigheter som skall utöva förköpsrätten också får ekonomiska möjligheter till detta.

5.2 Kungl. biblioteket

Kungliga biblioteket (KB) framhåller inledningsvis att det saknar arkiv- och bibliotekssynpunkter i riksantikvarieämbetet och statens historiska museers utredningspromemoria. KB:s synpunkter i det följande hänför sig till lagutkastet i proposition 1981/82: 82.

KB föreslår att uttrycket "handskrivna bokverk på pergament" i 2 § under punkten 1. b) ändras till "handskrifter på pergament eller papper" eller till enbart "handskrifter".

Vidare anser KB att det är olämpligt med en 50-årsgräns i fråga om författares och tonsättares verk. Punkten 3. b) i samma paragraf bör därför utgå och som punkt 4. föreslås tillkomma "svenska författares och tonsättares efterlämnade manuskript och andra handlingar oavsett ålder". KB hänvisar till att motsvarande bestämmelser redan finns i Finland och Norge.

*Riksantikvarieämbetet och statens historiska museers förslag***UTKAST till****lag om förköp av kulturföremål**

1 § I denna lag ges föreskrifter om förköpsrätt vid försäljning av vissa äldre kulturföremål på offentlig auktion.

2 § De tillståndsmyndigheter som anges i 6 § lagen (1983:000) om utförelse av vissa äldre kulturföremål (kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet, statens konstmuseer och Stiftelsen Nordiska museet) har förköpsrätt vid försäljning på offentlig auktion av föremål som tillhör någon av följande föremålsgrupper:

1. föremål som har framställts före år 1600:
  - a) tryckta skrifter, kartor och bilder samt
  - b) handskrivna bokverk på pergament,
2. mer än 100 år gamla föremål:
  - a) byggnader och – om de har utgjort fast inredning i byggnader – dörrar, dörrromfattningar, fönster, fönsteromfattningar, fönsterluckor, dekorerade tak, takmålningar, dörröverstycken, listverk, väggpaneler, målade väggfält, kakelugnar, sättugnar, spisomfattningar, beslag, lås och andra smiden, vindflöjlar och urverk,
    - b) möbler, speglar, skrin, belysningsföremål, tapeter, leksaker, skrivdon, hygienartiklar, rökdon samt föremål för beredning, servering, förtäring och förvaring av föda och dryck,
    - c) ryor, vävnader, broderier och spetsar samt textilredskap med målad eller skuren dekor,
    - d) civila och militära uniformer samt folkdräkter,
    - e) musikinstrument,
    - f) golvur, väggur, konsolur och bordsur,
    - g) vapen, ammunition, krutbehållare, gehäng, rustningar och sköldar samt
    - h) målningar, teckningar, skulpturer och konsthantverk,
  3. mer än 50 år gamla föremål:
    - a) samiska föremål,
    - b) inte tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper samt
    - c) handritade kartor och ritningar.

3 § För varje slag av föremål, som anges i 2 §, föreskriver regeringen vilken tillståndsmyndighet som får utöva förköpsrätten.

4 § Förköpsrätten får utövas om tillståndsmyndigheten finner att föremålet är av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

5 § Finner någon tillståndsmyndighet att en försäljning rör flera tillståndsmyndigheter får förköpsrätten utövas av en av de berörda myndigheterna. Om dessa inte kan enas i omedelbar anslutning till inropet är förköpsrätten förlorad.

6 § Förköpsrätten får inte utövas, om staten, kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet är köpare.

7 § Förköpsrätten innebär att tillståndsmyndigheten får förvärva den egendom inropet avser på de villkor som skulle ha gällt för köparen.

8 § Om en gemensam köpeskillning har bestämts för ett föremål som tillhör någon av de i 2 § angivna föremålsgrupperna och något annat föremål, omfattar förköpsrätten *samtliga föremål*.

9 § Förköpsrätten utövas genom att tillståndsmyndigheten i omedelbar anslutning till inropet underlättar auktionsförrättaren om att tillståndsmyndigheten har beslutat att utöva sin förköpsrätt. När en sådan underrättelse har lämnats får egendomen anses ha övergått från säljaren till tillståndsmyndigheten genom frivillig överlåtelse, på de villkor som avses i 7 §.

Om förköpsrätten inte utövas i omedelbar anslutning till inropet är den förlorad.

10 § Om köparen är närvarande vid auktionen skall tillståndsmyndigheten omedelbart underrätta denne om vilken myndighet som utövat förköpsrätten.

11 § En tillståndsmyndighets beslut om förköp kan inte överklagas.

12 § Om förköp har skett i strid med bestämmelserna i 6 § får köparen lösa till sig egendomen. Köparen får även lösa till sig egendom som förköpts om det visas att den inte tillhör någon av de föremålsgrupper som anges i 2 §.

Lösesumman skall motsvara vad tillståndsmyndigheten betalt för egendomen eller så mycket därav som belöper på det som löses. Har egendomen försämrats eller minskats efter förköpet skall lösesumman nedsättas i motsvarande mån.

13 § Om köparen och tillståndsmyndigheten inte kan enas får köparen väcka talan vid allmän domstol om utövande av lösningsrätten inom sex månader från dagen för auktionen. Om talan inte väcks inom angiven tid är rätten till talan förlorad.

Bifalles talan om lösningsrätt skall rätten fastställa lösesumman.

14 § När köparen löser till sig egendom skall tillståndsmyndigheten ersätta köparen för skäligen kostnader till följd av förköpet.

Sammanställning av remissyttranden över riksantikvarieämbetet och statens historiska museers promemoria Vissa förslag rörande lagstiftning avsedd att förhindra utförsel ur riket av kulturföremål

1 Remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av justitiekanslern, fideikommissnämnden, Göta hovrätt, kammarrätten i Stockholm, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statens kulturråd, etnografiska museet, kommerskollegium, Akademien för de fria konsterna, Svenska museiföreningen, Länsmuseernas samarbetsråd, Göteborgs museinämnd, Sveriges turistråd, Same-Ätnam, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Centralorganisationen SACO/SR (SACO/SR), Riksförbundet för hembygdsvård, Stockholms auktionsverk AB, AB H. Bukowskis konsthandel och Sveriges konst- och antikhandlareförening.

Därjämte har yttrande kommit in från Svenska tulltjänstemannaförbundet.

Rikspolisstyrelsen, statens sjöhistoriska museum, generaltullstyrelsen, Stiftelsen Svenska institutet, Riksförbundet finska föreningar i Sverige och Tjänstemännens centralorganisation (TCO) har avstått från att yttra sig. TCO har hänvisat till att yttrande lämnas direkt av Svenska tulltjänstemannaförbundet.

Kommerskollegium har hört handelskamrarna i Stockholm och Skåne. Den senare har överlämnat det av AB H. Bukowskis konsthandel i ärendet avgivna yttrandet. LO har utarbetat sitt yttrande i samråd med Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

2 Allmänt

Vissa remissinstanser har tagit tillfället i akt att i anslutning till sina kommentarer till förslagen i riksantikvarieämbetet och statens historiska museers promemoria även uttala sig om behovet av en ny utförsellag, lagens effekter samt om innehållet i proposition 1981/82:82 m. m.

Sålunda framhåller *Svenska museiföreningen* att de anser att en utbyggd förbudslagstiftning genom sin blotta existens kan vara av stor nytta. *Riksförbundet för hembygdsvård* menar att en generell lagstiftning har en allmänpreventiv verkan och att kontrollapparaten betydelse inte skall överskattas. Riksförbundet framhåller att det brådskar med en lagstiftning.

Svenska kommunförbundet och *Göteborgs museinämnd* erinrar i sina resp. yttranden om att de tidigare ställt sig positiva till skärpta bestämmelser i förhållande till nuvarande skyddsformer. *Landstingsförbundet* delar åsikten att kulturföremål, tillverkade inom eller utom landet, som kan hänföras till svenskt kulturarv, inte skall tillåtas lämna landet. *Sveriges turistråd* framhåller att kulturföremål har stor attraktionskraft på svenska och utländska turister och att rådet därför stödjer förslag som syftar till att bevara dessa tillgångar inom landet. Att en utförsellag behövs anser också *AB Stockholms auktionsverk*. De framlagda förslagen är dock alltför långtgående. Auktionsverket anser att ett utförselförbud endast skall omfatta unika svenska kulturföremål av stor betydelse för det svenska kulturarvet, vilka inte är tillräckligt representerade på våra museer.

Negativ till en lagstiftning är däremot *AB H. Bukowskis Konsthandel*, som menar att utförsel av svenska antikviteter inte är av den omfattningen att en utökad utförsellag behövs. En utökad lag kommer att medföra en konstlat låg prisnivå i Sverige, vilket mer än något annat kommer att leda till att alla betydelsefulla försäljningar på ett eller annat sätt kommer att ske utanför landet. Också *Sveriges konst- och antikhandlareförening* varnar för att en exportlagstiftning kan leda till en konstlat låg prisnivå, något som skulle locka utländska köpare att handla här och illegalt föra ut sina inköp. Den byråkratiska apparat, som måste införas och de olägenheter en exportlagstiftning för med sig motiveras inte av några viktiga fördelar för landet.

En del remissinstanser är nu liksom i den förra remissomgången kritiska till lagens konstruktion.

Fideikomissnämnden framhåller att förslagen i riksantikvarieämbetet och statens historiska museers promemoria inte kan ses isolerade från vad som föreslagits i proposition 1981/82:82. Nämnden anser att deras tidigare framförda principiella invändningar mot utförselförbudets konstruktion i allt väsentligt kommer att kvarstå om riksantikvarieämbetets och statens historiska museers förslag genomförs. *Göta hovrätt* anför att de visserligen fått vissa av sina synpunkter beaktade i propositionen men att förslaget alltför stort utsträckning tillgodoser det s. k. bevarandemålet på bekostnad av önskvärdheten av internationella kontakter. *Kammarrätten i Stockholm* menar att de invändningar som de rest mot kulturrådets förslag även i väsentliga delar kan framföras mot vad som föreslagits i propositionen.

RRV anför att kraven på att det svenska regelsystemet skall förenklas har ökat under senare år. *RRV* har tidigare godtagit de skäl som anförts för ett utökat utförselförbud och tillstyrkt en ny lag på området. Genom de tillägg som nu föreslagits har emellertid lagen utvecklats mot en så hög komplexitet att *RRV* finner anledning till oro. *RRV* föreslår därför att frågan skall övervägas ytterligare. Speciellt bör därvid belysas om syftet med lagstiftningen inte kan uppnås på ett enklare sätt än det nu presentera-

de. *Stockholms handelskammare* är av samma slags orsaker negativ till den föreslagna lagstiftningen.

Några remissinstanser påpekar att diskussionen hittills enbart har varit inriktad på förbud mot utförsel av kulturföremål. *AB Stockholms auktionsverk* anser att en annan aspekt också bör uppmärksammas i sammanhanget, nämligen förutsättningarna för återinförsel av svenska kulturföremål till Sverige. Om nuvarande regler ändrades efter exempelvis mönster från England, så att mervärdeskatt inte togs ut vid införsel av kulturföremål som är mer än 100 år gamla, skulle troligen en bättre jämvikt uppnås mellan införsel och utförsel av kulturföremål. Bortfallet av skatteintäkter skulle bli obetydligt med hänsyn till att dessa föremål nu normalt förblir i utländsk ägo. En ändring av mervärdeskattebestämmelserna skulle därför betyda väl så mycket för det svenska kulturarvet som en skärpning av utförselreglerna. Även *Sveriges konst- och antikhandlareförening* menar att man bör uppmärksamma det hinder som mervärdeskatten utgör när det gäller att få hem kulturföremål från utlandet. Föreningen föreslår för sin del att det tyska systemet med en mycket låg mervärdeskatt på kulturföremål snarast tas i övervägande.

När det gäller förslagen i riksantikvarieämbetet och statens historiska museers promemoria framhåller *justitiekanslern* att han utifrån de synpunkter som justitiekanslern har att beakta inte har funnit anledning till erinran mot förslagen. Inte heller *SACO/SR* har framfört några invändningar. *Statskontoret* tillstyrker förslagen. *Akademien för de fria konsterna* anmäler att de i stort ansluter sig till de i promemorian framlagda förslagen.

Övriga remissinstansers synpunkter i anledning av promemorian framgår av det följande.

3 Föremål av utländskt ursprung

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museers förslag att även föremål av utländskt ursprung som kommit att ingå i det svenska kulturarvet skall omfattas av utförselförbud tillstyrks av *statens kulturråd*, *Svenska kommunförbundet*, *Landstingsförbundet*, *Göteborgs museinämnd*, *etnografiska museet*, *kammarrätten i Stockholm*, *Svenska museiföreningen* och *Riksförbundet för hembygdsvård*. Även *Länsmuseernas samarbetsråd* tillstyrker riksantikvarieämbetet och statens historiska museers förslag men anser i likhet med riksarkivet att föremål som framställts i utlandet av svenskar skall betraktas som svenska. Synpunkter av liknande innebörd framförs av *fideikomissnämnden* och *LO*.

När det gäller den av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer föreslagna tidsgränsen anför *statens kulturråd* att förslaget är intressant. Att utgå från att föremålen skall ha funnits i Sverige före år 1840

är enligt rådet ett bättre förslag än rådets eget kriterium om "hundra år i Sverige". Positiva till den föreslagna tidsgränsen är vidare *Göteborgs museinämnd*, *fideikomissnämnden* och *AB Stockholms auktionsverk*. *Kammarrätten i Stockholm* anför att det undandrar sig deras bedömning om just året 1840 är det lämpligaste. Det synes dem emellertid ändamålsenligt att antalet föremål nedbringas genom att en viss tidsgräns läggs fast. *Länsmuseernas samarbetsråd* stödjer inte ämbetets förslag till tidsgräns. Samarbetsrådet ansluter sig i stället till riksarkivets åsikt att samma tidsgränser bör gälla för de utländska som för de svenska föremålen.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har förutsatt att samma begränsningar i övrigt skall gälla för rätten att föra ut utländska som svenska föremål. Endast ett fåtal remissinstanser har närmare kommenterat verkets förslag i den delen. *Göta hovrätt* är kritisk till förslaget. Om bestämmelserna skall tillämpas endast för att tillgodose syftet med utförselförbudet – att bevara utländska föremål av särskilt stor betydelse för det svenska kulturarvet – torde det bli ytterst sällsynt att en utförselanmälan avslås. Redan detta föranleder enligt hovrätten tvivel om förslagets lämplighet. Därtill kommer svårigheterna att kontrollera bestämmelsernas efterlevnad. Om en lagstiftning ändå kommer till stånd bör i lagtexten införas en regel som talar om att ansökan om utförsel av föremål som tillverkats eller framställts utom riket skall bifallas om inte särskilda skäl föreligger att bevara föremålet inom riket. *Statens kulturråd* stödjer förslaget om att samma föremålskategorier skall gälla för de svenska som för de utländska föremålen.

Svenska museiföreningen anför att de saknar en definition av vad som avses med föremål av utländskt ursprung.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museers uppfattning att antalet utförselärenden kommer att hålla sig på en rimlig nivå till följd av de föreslagna tids- och värdegränserna delas inte av *Svenska museiföreningen*, som efterlyser en mer realistisk bedömning av hantlingsproblemen. Samma uppfattning som riksantikvarieämbetet och statens historiska museer vad gäller ärendemängden har däremot *Sveriges konst- och antikhandlareförening*. Enligt föreningen kommer antalet exportärenden att bli få med de föreslagna avgränsningarna. Den statliga förköpsrätten bör i de fallen bli tillräcklig och någon lagstiftning är inte erforderlig.

4 Fornfynd

Förslaget att alla fornsaker funna i Sverige skall omfattas av den nya utförsellagen tillstyrks av *statens kulturråd*, *Länsmuseernas samarbetsråd*, *Riksförbundet för hembygdsvård* och *Göteborgs museinämnd*. *Göta hovrätt* finner de skäl som anförts för ett förbättrat skydd för fornsaker

vara övertygande. Hovrätten understryker dock vikten av att begreppet fornsaker blir klart definierat i lagtexten. *Svenska kommunförbundet* är också positiva till förslaget. Kommunförbundet instämmer dessutom i promemorians resonemang att fornsaker bättre än fornfynd definierar denna kategori föremål. Negativa till benämningen fornsaker är däremot *fideikomissnämnden* och *kammarrätten i Stockholm*. Båda anser att "arkeologiska föremål" är en mer adekvat benämning. Kammarrätten tillägger att det ter sig främmande för allmänt språkbruk att använda begreppet fornsaker om föremål som inte behöver vara äldre än 100 år.

Svenska museiföreningen för fram tanken att all handel med förhistoriska och medeltida arkeologiska föremål borde förbjudas för att i möjligaste mån "låsa" dem till fyndplatserna.

5 Värdegränser

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museers förslag innebär att antalet värdegränser utökas till två, en för konsthistoriska och en för kulturhistoriska föremål. *Statens kulturråd*, *Landstingsförbundet* och *Göta hovrätt* ställer sig positiva till förslaget. *Göteborgs museinämnd* är däremot tveksam till att införa en högre värdegräns för måleri, teckningar m. m. Olika belopp gör enligt nämnden systemet svårförståeligt och därmed riskeras också efterlevnaden av lagen. Museinämnden förordar endast en värdegräns, gemensam för allt material. *Länsmuseernas samarbetsråd* ifrågasätter om inte antalet värdegränser borde utökas till tre med tanke på att förslaget lämnar regionala konstnärers verk och merparten av det svenska konsthantverket utan skydd. *Fideikomissnämnden* är inte heller säker på att de anförda skälen för en värdemässig avgränsning medelst de två värdegränserna på alla punkter motiverar en så väsentligt olika behandling av föremålen. *Riksförbundet för hembygdsvård* anför att en värdegräns inte bör bli för hög och att de gärna ser olika värdegränser för olika slags produkter. *Svenska museiföreningen* är tveksam till värdegränser över huvud taget.

Meningarna om värdegränsernas nivåer är också delade bland remissinstanserna. *Svenska museiföreningen*, som är tveksam till värdegränser, anför att de, om beslut fattas om införande av värdegränser, kan acceptera en högre värdegräns för konsthistoriska än för kulturhistoriska föremål. *Kammarrätten i Stockholm* är positiv till införandet av den högre värdegränsen och framhåller den vara en väsentlig förbättring i förhållande till tidigare förslag. Kammarrätten anser likväl att ifrågasvarande värdegräns alltför lågt satt. När det gäller nivån på den lägre värdegränsen anser både *fideikomissnämnden* och *kammarrätten i Stockholm* att den borde vara högre. Nämnden har svårt att föreställa sig att enstaka föremål, värda endast några tusen kronor, kan vara av stor betydelse för det

nationella kulturarvet. Men det finns även remissinstanser som anser den lägre värdegränsen vara för högt beräknad. *Statens kulturråd* menar att det är motiverat med en lägre värdegräns än den av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer föreslagna för det föremålsbestånd som handhas av Nordiska museet. Även *Länsmuseernas samarbetsråd* anser att denna värdegräns måste sättas betydligt lägre för att inte det svenska bygdehantverkets föremål snabbt skall skingras. *Göteborgs museinämnd*, som förordat samma värdegräns för allt slags material, anser att den gemensamma värdegränsen bör vara något högre än 1 000 kr. men inte högre än 5 000 kr. *Riksförbundet för hembygdsvård* framhåller att värdegränsen för de utländska föremålen möjligen kan sättas åtskilligt högre eftersom det ofta rör sig om praktpjäser som hemförts som krigsbyte eller inköpts av dåtidens kapitalstarka människor. *AB Stockholms auktionsverk* anser slutligen att värdegränserna bör sättas så högt att antalet ärenden därigenom inte blir fler än att de kan ges en snabb men ändå noggrann behandling.

Riksantikvarieämbetets och statens historiska museers förslag att värdegränserna skall knytas till basbeloppet tillstyrks av *statens kulturråd* och *kammarrätten i Stockholm*. *Riksförbundet för hembygdsvård*, *Göta hovrätt* och *Svenska museiföreningen* stödjer däremot riksarkivets uppfattning att värdegränserna bör uttryckas med belopp i kronor.

6 Föremålsgrupper, tidsgränser m. m.

När det gäller föremålsgrupper påpekar *fideikomissnämnden* att det inte klart framgår av ämbetets förslag om teckningar hör till den grupp av föremål för vilka den högre värdegränsen skall gälla. Nämnden anser att så bör vara fallet. Vidare efterlyser nämnden en klarare definition av begreppet konsthantverk samt påpekar att de i det förra lagutkastet i 2 § under punkten 3.b) upptagna föremålsgrupperna kräver någon ytterligare avgränsning.

Statens kulturråd föreslår att även fotografier och föremål av betydelse för svensk teknik- och industrihistoria skall omfattas av den nya lagen och tas upp under rubriken "Mer än 50 år gamla föremål". Även *Svenska museiföreningen* anser att föremål av betydelse för svensk teknik- och industrihistoria bör skyddas.

Same-Ätnam konstaterar med tillfredsställelse att samiska föremål har kommit att skyddas genom 50-årsgränsen i proposition 1981/82:82. Då samiska föremål är ett vitt begrepp förutsätter *Same-Ätnam* att samiska fornlämnings- och kulturlämningar, liksom fornsaker, inkluderas i föremålsbeteckningen. *Same-Ätnam* skulle dock vilja göra ett tillägg till lagtexten som innebär att även föremål av yngre datum av stort kulturhistoriskt värde kunde få skydd.

Kungl. bibliotekets i samrådsskrivelsen framförda synpunkter vad gäller slopande av åldersgräns för svenska författares och tonsättares efterlämnade verk och andra handlingar delas av *Landstingsförbundet* och *LO*. Den senare anför att tidsgränser knappast är relevanta för föremål som är att hänföra till arkiv- och biblioteksområdena och föreslår att lagtexten skall omarbetas på den punkten. *Same-Ätnam* anser att åldersgräns även bör slopas för samiska författares manuskript, liksom samiska tonsättares kompositioner och noter, samt för icke tryckta protokoll och arkivalier som rör samerna.

Förslaget att låta lagen innehålla kompletteringsmöjligheter för olika föremålsgrupper uppskattas av *Svenska museiföreningen*.

Propositionens förslag vad gäller tillståndsmyndigheternas ansvarsområden har föranlett följande kommentarer. *Svenska museiföreningen* anser att den föreslagna ärendehanteringens är alltför centraliserad. De regionala museernas kontaktnät, kunskaper och informationskanaler bör utnyttjas mer. Enligt *Länsmuseernas samarbetsråd* bör även de statsunderstödda museerna och landsarkiven få medverka vid tillståndsgivningen. *Same-Ätnam* föreslår att den samiska avdelningen vid Ajtte – Svenskt fjäll- och samemuseum i Jokkmokk skall få status som tillståndsmyndighet för föremål tillhörande den samiska kulturen. *Sveriges konst- och antikhandlareförening* anser att den föreslagna gränsdragningen mellan Nordiska museets och statens konstmuseers kompetensområden är konstlad.

7 Förförsköprätt

Statens kulturråd, fideikomissnämnden, kammarrätten i Stockholm, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Riksförbundet för hembygdsvård, kommerskollegium, Stockholms handelskammare, AB H. Bukowskis konsthandel och *Sveriges konst- och antikhandlareförening* är positiva till förslaget om statlig förförsköprätt. Av dessa anser emellertid *fideikomissnämnden, kammarrätten i Stockholm* och *Bukowskis konsthandel* att lagförslaget måste omarbetas innan det kan tas i bruk.

Riksförbundet för hembygdsvård framhåller att föremål av provinskaraktär bäst skulle skyddas om någon form av lokal förförsköprätt kunde införas för t. ex. hembygdsföreningar. En sådan förförsköprätt torde inte heller kräva särskilda statliga medelsanvisningar men kunde möjligen ges någon form av kommunalt stöd.

RRV och *Göta hovrätt* avstyrker förslaget om förförsköprätt. Hovrätten anser att starka allmänna intressen måste vara i fara för att en så ingripande åtgärd som ett inträde i ett civilrättsligt avtal mellan enskilda skall kunna godtas. Ett inlösenförfarande skulle stå i bättre överensstämmelse med grundläggande principer i svenskt rättssystem än den föreslagna för-

köpsrätten. Hovrätten föreslår att principerna för ett inlösenförfarande blir föremål för utredning. Även *Stockholms auktionsverk AB* avstyrker förslaget i den föreslagna utformningen. Som motiv för sitt ställningstagande anger auktionsverket bl. a. att förköpsrätten endast skulle gälla vid svenska auktioner, varför den avsevärt större utförseln, som sker via exempelvis antikhandeln, de auktionshus som inte är belägna i Sverige samt via privatpersoner, inte alls skulle komma att beröras. Auktionsverket föreslår också att regelsystemet i stället knyts till en statlig möjlighet till inlösen vid exporttillfället. *Göteborgs museinämnd*, som i och för sig är positiv till införande av förköpsrätt, menar också att man bör överväga ett system som inte begränsas till auktionerna utan även omfattar den övriga handeln med konst- och kulturhistoriska föremål. *Svenska Tulltjänstemannaförbundet* är tveksam till om förköpsrättslagen i någon högre grad kommer att medverka till att attraktiva föremål inte förs ut ur landet.

Svenska museiföreningen vänder sig mot riksantikvarieämbetets och statens historiska museers förslag att museerna skulle använda sina ordinarie inköpsanslag för den typ av brandkårsutryckningar som utövandet av förköpsrätten skulle innebära. Planeringen av museernas insamlingsarbete skulle på så sätt helt kunna förtryckas. Medel för utnyttjande av förköpsrätt måste komma från något annat håll, t. ex. genom en fondering av ansökningsavgifter.

Kammarrätten i Stockholm m. fl. framhåller vikten av att tillståndsmyndigheterna ges tillräckliga ekonomiska resurser för att kunna utöva förköpsrätten.

Svenska kommunförbundet och *Landstingsförbundet* understryker vikten av att det särskilda inköpsanslaget får finnas kvar. *Statens kulturråd* framhåller att riksantikvarieämbetet och statens historiska museer också bör få ansvaret för att göra en utvärdering av hur dessa medel använts.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1985-03-14

Närvarande: f.d. justitierådet Hult, regeringsrådet Björne, justitierådet Gregow

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 28 februari 1985 har regeringen på hemställan av statsrådet Göransson beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Ingrid Holmstrand.

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1985-03-21

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Andersson, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Göransson

Proposition med förslag till lag om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till lag om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål.

Föredraganden upplyser att lagrådet här lämnat lagförslaget utan erinran och hemställer att regeringen, efter vissa redaktionella ändringar, föreslår riksdagen att anta förslaget. I lagrådsremissen har tidpunkten för lagens ikraftträdande angetts till den 1 juli 1986. Detta skedde mot bakgrund av att ett förslag till riksdagen i frågan då inte antogs kunna läggas fram förrän sent under våren 1985. Med hänsyn till att lagförslaget nu bör kunna läggas fram för riksdagen före mars månads utgång bör tidpunkten för lagens ikraftträdande sättas till den 1 januari 1986.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 28 februari 1985.

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Förslag till lag om skydd mot införsel av vissa äldre kulturföremål ..	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 28 februari 1985	5
1 Inledning	5
2 Bakgrund	6
2.1 Nuvarande skydd mot utförsel av kulturföremål	6
2.2 Tidigare utredningar och initiativ i fråga om utförsel av kultur- föremål	7
2.3 Utförselskydd i andra länder	8
2.4 Kulturrådets förslag i rapporten Skydd mot utförsel av kultur- föremål	8
2.5 Remissyttranden över kulturrådets rapport	9
2.6 Proposition 1981/82: 82 med förslag till lag om utförsel av vissa äldre kulturföremål	10
2.7 Riksdagsbehandlingen av propositionen 1981/82: 82	11
2.8 Uppdrag till riksantikvarieämbetet och statens historiska mu- seer	12
3 Allmän motivering	13
3.1 Syftet med en utförsellagstiftning	13
3.2 Tillstånd till utförsel	14
3.3 Föremål som bör omfattas av lagen m. m.	14
3.4 Åldersgränser	17
3.5 Värdegränser	17
3.6 Prövningen av ansökningar om utförseltillstånd	20
3.7 Generella undantag	20
3.8 Tillståndsmyndigheter	20
3.9 Handläggningen av tillståndsärenden m. m.	21
3.10 Överklagande m. m.	22
3.11 Undantag från föreskrifterna	23
3.12 Ikraftträdande	23
3.13 Förköpslag	24
3.14 Fornfynd	24
3.15 Övervakning av utförsellagens efterlevnad	25
3.16 Information	26
3.17 Avgiftsfinansiering	27
4 Upprättat lagförslag	27
5 Specialmotivering	28
6 Hemställan	38
7 Beslut	38
Bilaga 1 Förslag till lag om utförsel av vissa äldre kulturföremål i proposition 1981/82: 82	39
Bilaga 2 Sammanfattning av riksantikvarieämbetet och statens histo- riskas museers promemoria	42
Bilaga 3 Riksantikvarieämbetet och statens historiska museers lagför- slag	47
Bilaga 4 Remissammanställning	49
Bilaga 5 Det remitterade förslaget (bilagan har uteslutits här)	
Utdrag av lagrådets protokoll den 14 mars 1985	57
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 21 mars 1985 ...	58

